

84 (2=кар) 7-5
4-75

кар 3577
А.

Чотчаланы
Магомед

Чотчаланы
Магомет

Сонетле

Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю
Черкесск 1988

БАШЛАРЫ

Ата джуртну багъалат!	3
Рахатлыкъгъа ишле джол!	15
Елюмсюзлюк ючюн	59
Джашау деген — тенгиз-терк	97
Араб шохларыбызгъа	153
Чиллчи тутмакъны элегиялары	168

Чотчаев Магомет Бекирович

СОНЕТЫ

На карачаевском языке

ИБ № 2134

Редактор А. И. Кубанов. Художник М. Р. Хахандуков. Худ. редактор Л. А. Асланова. Тех. редактор Г. И. Скачкова. Корректор А. И. Лайпанова. Сдано в набор 04.03.87. Подписано в печать 05.02.88. ВУ 28031. Формат 70x90^{1/32}. Бумага тип. № 1. Гарнитура школьная. Печать высокая. Усл. п. л. 6,4. Усл. кр.-отт. 6,6. Уч.-изд. л. 4. Тираж 1300 экз. Заказ 1482. Цена 55 коп. Ставропольское книжное издательство, Карачаево-Черкесское отделение, 357100, Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати. Карачаево-Черкесская укрупненная типография, 357100, Черкесск, Первомайская, 47.

Ч 75

Чотчаев М. Б. Сонеты (Ставр. книжн. изд-во, Карачаево-Черкесское отделение), 1988. — 176 с.

ISBN 5—7644—0169—0.

Сонеты М. Чотчасва — итог многолетнего труда поэта. В них воспеваются Родина, дружба народов нашей страны, патриотизм, интернациональное единство, братство людей труда. Язык поэта сочен и богат.

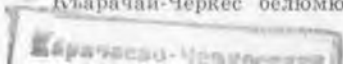
84 Кар 7—5

4702260000—85

Ч М 159(03) — 87 69—88

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю, 1988

кар:

Как невесту, Родину мы любим,
Бережем, как ласковую мать!

В. Лебедев-Кумач.

АТА ДЖУРТНУ БАГЪАЛАТ

1

Адам улу тамам сабий кюнюнде
Коммуналы джашау джорукъ табханды.
Тенглик бла кърнашлыкъны юйюнде
Джамагъатны сейир тангы атханды.

Андан бери кёб суу саркъды тенгизге,
Джайылдыла динле, тилле, адетле,
Адетлени эм осалын кёргюзе,
Минг урушха кёмюдюле миллетле.

Ахырында, атом бла бетлешиб,
Тюб болуудан сакълай кеси бешигин,
Адам улу, шохлукъ тилде келишиб,
Кенг ачады рахатлыкъны эшигин.

Коммунизм — адамны ал сайламы —
Кёлтюргенди хорланмазлыкъ байрагъын!

2

Адам инсан эс джыялгъан кюнюнде,
Ач, джаланшач, мискин халда тургъанлай,
Бирикгенди коммунаны юйюнде;

Рахатлыкъгъа бар акъылын бургъанлай,
Джашагъанды, къарнашлыкъгъа джол излей,
Тенгликге ол учунганды туугъанлай;

Огъуу ючюн урунуудан къол юзмей,
Азатлыгъын къурман этиб хорламгъа,
Кюрешгенди, тенгсизликге чырт тѳзмей.

Джуртум болду сыйлы джулдуз Аламгъа,
Себди джерге джангы джашау урлукъну,
Берди насыб хар урунган адамгъа.

Бизге тюшдю борч: бутаргъа зорлукъну,
Тюзетирге болгъанны эм боллукъну.

Джуртунг неди? — Шоркъа суула, нарзанла,
Татлы хауа, туугъан юйюнг, къарт ананг,
Сени къатыш ёсюб келген адачла,
Сахалининг, Ленинградынг, Нарсананг...

Джуртунг неди? — Ахлунг тургъан тау ёзен,
Этинг-дженинг, шохунг джатхан къабырла,
Хар атламы джер хазнадан бай гёзен,
Атауалдан келген джашау тамырла...

Ой-ой санау! Хайда терге да терге!
Хазнады джурт, мелхум ара мюлкдю ол.
Умут этме аны сатыб кетерге —
Сатылырча энчи мюлкюнг тюлдю ол!

Джуртну суйсенг, сенсе джашау ие, бай,
Айырылсанг, табалмазса къонакъбай!

4

Сеннге бир кюн джалгъан таякъ тийсе да,
Джызылдатыб санларынгы хар джигин,
Джазыу сеннге ачы бушуу ийсе да —
Ата джуртну джокъду анда терлиги.

Сен биреуге тутхан энчи дертинги
Умут этме бютеу джуртдан алыргъа,
Ангылай бил ётюрюкню, кертини —
Табмазса кюч джуртха заран салыргъа!

Биз туугъунчу да кёб ашхы миллетни
Шам тыбыры болгъанды Ата джуртум,
Биз ёлсек да, саугъа дунья джандетни
Шам къаласы боллукъду Ата джуртум!

Кимди эркин ол къаланы ояргъа,
Туугъан халкъын кеси ючюн джояргъа?

5

Сен туугъанлай, сеинге борчун төлеген,
Эркелетиб, багъыё, айбат ёсдүрген,
Джашауну кёк джабыууна бёлеген,
Ашхы ишни, тюз иннетни суйдюрген —

Ата джуртду, сен табын ол къалагъа,
Ичинги да, ишинги да эт иги.
Джангылдынгмы — тюзел да, къайг тобагъа —
Ата джуртну джокъду анда терслиги.

Джокъласа да азаб туугъан джерингде,
Инджитсе да сени зорну кезлиги,
Джалгъан чурум байласа да белингден —
Ата джуртну джокъду анда терслиги.

Ата джуртум аманлыкъдан кериди,
Джууукълугъу эм джууукъдан бериди!

6

Джер джюзюню юсю бла шууулдаб
Етедиле кёбню кёрген замаила.
Джашау джолдан, кёуу саламча шыпырдаб,
Кетедиле кёызбай кёллю харамла.

Артдан келген чемер кёоллу тёлюле
Бегитселе Ата джуртну кёаласын,
Ол деулеге кёаршчы атлай, кериле,
Марайдыла джаула ишни чоласын.

Аны ючюн джуртха бедиш кёонмайды,
Абджымайды ол — ёмюрлюк кёадама,
Бузукъ джыйын анга миндеу болмайды,
Сибирилиб атылады орамгъа!

Джокъду инсан джуртну сатыб кёояллыкъ,
Оюлмазлыкъ кёурч кёаланы ояллыкъ!

Сен туугъанлай, сениге борчун төлеген,
Эркелетиб, багъыё, айбат ёсдюрген,
Джашауну кёк джабыууна бёлеген,
Ашхы ишни, тюз иннетни сөйдюрген —

Ата джуртду, сен табын ол къалагъа,
Ичинги да, ишинги да эт нги.
Джангылдынгмы — тюзел да, къайг тобагъа —
Ата джуртну джокъду анда терслиги.

Джокъласа да азаб туугъан джерингде,
Инджитсе да сени зорну кезлиги,
Джалгъан чурум байласа да белингден —
Ата джуртну джокъду анда терслиги.

Ата джуртум аманлыкъдан кериди,
Джууукълугъу эм джууукъдан бериди!

Джер джюзюню юсю бла шуулдаб
 Етедиле кёбню кёрген замаила.
 Джашау джолдан, къуу саламча шыпырдаб,
 Кетедиле къызбай кёллю харамла.

Артдан келген чемер къоллу тёлюле
 Бегитселе Ата джуртну къаласын,
 Ол деулеге къаршчы атлай, кериле,
 Марайдыла джаула ишни чоласын.

Аны ючюн джуртха бедеш къонмайды,
 Абджымайды ол — ёмюрлюк къадама,
 Бузукъ джыйын анга миндеу болмайды,
 Сибирилиб атылады орамгъа!

Джокъду инсан джуртну сатыб къояллыкъ,
 Оюлмазлыкъ къурч къаланы ояллыкъ!

Къарны тойгъан джер — кимге да Ата джурт,
 Деб турады къайда джахил, къайда джут...
 Эй, габхандан эсе кенге токъ ашны,
 Джаларыкъма мен джуртумда суу ташны!

Киши джерде ёзюрлюкден асыуду
 Ез джуртунда таш кёлтюрюб айланиган.
 Джурту чекген хал кимге да джазыуду,
 Тыкъсымасыи эли къатыш къыйналгъан.

Джер джюзюнде джашау этген хар бир джан
 Балсытады туугъан джерин, уясын.
 Туугъан джери — хар инсаннга къурч бетджан —
 Уясындан ёнгелеген уялсын!

Джуртун атхан табмаз солуу, соругъуу,
 Къысар аны кечингисиз джан ауруу!

8

Чокъракъ суучукъ сырт къанатын джабалмай,
Сапраи чабакъ джунчугъанча кёрюндю:
«Эркин суугъа къачар амал табалмай,
Тынады» деб, кёбню эси бёлюндю.

— Бу ариу джан инджиледи! — дедиле,
— Мыида къалай кечинеди? — дедиле,
— Буз суучукъда сууукъ кириб къарнына,
Аш да табмай, ма ёледи! — дедиле.

Чабышдыла, кёлде джюзсюи бу джан, деб.
Кёл а — джылы, мутхуз, ашны гёзени —
Анда туугъан чабакълагъа — хо, джандет,
Сапранга уа — джаханимни терени.

Къатды чабакъ, кюсей туугъан хауасын..
Сен болмагъын алай, адам баласы!

9

Джашай эсенг сен джуртунгу кьойнунда,
Сюй, багъалат аны ишин, халисин,
Джетген кюнде сакъларгъа хар элисин
Барды сени сыйлы борчунг бойнунгда!

Джашай эсенг сен джуртунгу кьойнунда,
Топракъ юлюш сакълай эсенг джеринден,
Къайда да бол — мюйюшюнде, тёрюнде —
Джуртну кьору, — буду борчунг бойнунгда!

Ёсген эсенг, тогъуб сууун, хауасын,
Кюн джарыкъны кёрген эсенг кьолунда,
Эсеблемей чырт хайырын, хатасын,
Джуртну кьору, — буду борчунг бойнунгда!

Сен джуртунга сиймекликден толуб тур,
Къурч къалагъа темир дагъан болуб тур!

10

Бир сабийчик, тууб, тюшдю төрүне
Джуртубузну кёб миллетли юйюню.
Миллиардны джетиб төртден бирине,
Къууанч этдик, рахатлыкъгъа суйюне.

Европаны базманында чекдирдик
Биз айнытхан культураны, деу кючню,
Аламгъа да биз эм алгъа джетдирдик
Белгибизни — оракъ бла чөгючню.

Рахат космос — муратыбыз, антыбыз.
Учунады мийиклеге халкъыбыз.
Санларында бир къан джюрюб турады,
Тулнар джюрек джер тебгенча урады.

Муратыбыз — дунья тынчлыкъ сакълансын,
Сукъланаллыкъ энди бизге сукълансын!

11

Бир тил табыб джюз минг чакълы бал чибин,
Бал четенде шам тыбыргъа къарайды.
Сен, иш этиб, алыб сына хар бирин, —
Коллективге бойсунады, джарайды.

Ол четенде — аны джурту, ахлусу,
Бериледи ишге кючю, фахмусу,
Кюсемейди башха кюнню хурметни,
Киши джуртну сейирлигин, келбетин.

Ол четенди барыны да къаласы,
Джамайдыла, ишлейдиле хар несин,
Шох юйюрню туугъан чибин баласы
Ол адетни бузмайды бир элисин.

Сейир юлгю! Джокъду терси чибинни,
«Джуртунгу суй!» — дейди дерси чибинни!

Обнимитесь, миллионы!

Ф. Шиллер.

РАХАТЛЫКЪГЪА ИШЛЕ ДЖОЛ!

12

Биз чабышдыкъ: кюнню багъыр гютдюсю,
Алгъа джетиб, тюшдю джолгъа къарамда,
Алтын нюрюн тѣкдю бизге кюзгюсю,
Кѣз къаматыб, этер ючюн барамта.

Бир «Волгабыз», чыгъыб, алгъа атыла,
Ракетача, джетди кюнню къатына.
Тюз ичине кириб кетди джарашыб,
Биз да къалдыкъ, тамашагъа къарашыб.

Кюнде кѣрюб джуртубузну «Волгасын»,
Бек суйюндюк: ол бузмады джоргъасын,
Джандыргъанлай биз битдирген кѣзлерин,
Кетди сынай Кюнню мыдых тюзлерин.

Кюннге джарыкъ къошду эсе нюрюбюз,
Барды джерде бизни насыб кюнюбюз!

13

Ата джуртун, туугъан юйюн кьоруулай,
Совет адам ёхтем уруш этгенди,
Сюйген джерин кьанлы джаудан тазалай,
Хорлам эте, ол Берлинге джетгенди.

Кеси ючюн, ёлген тенги да ючюн,
Ууатханды мурдар кьоллуу душманны,
Кюрешгенди аямайын джаш кючюн,
Тёлетирге бизден акъгъан тюз кьанны.

Кьол салгъанды рейхстагны ташына,
Фашизмге ахыр сёзюн айтханды.
Замансызлай чал урса да башына,
Анасындан джангы туууб кьайтханды.

Джурту анга ёмюрлюк сый береди,
Кёб ёлгени кёзюнден да кёреди.

14

Бюгюн орун тар болгъанды таурухха,
Джашау кеси таурухланы озгъанды.
Кёбдю кьоркьюу табигъатха, саулукъгъа,
Джерни юсю окопадан толгъанды.

Адам улу зор ёмюрню аркъанын,
Джаиын атыб, къайдан бери эшеди!
Тамам сезиб джолдан чыгъыб баргъанын,
Энди аны ол ызына тешеди.

Ол сезимни совет джуртум бергенди,
Тынчылыкъ ючюн къазауатда, къаугъада
Хорламазлыкъ киши джокъду, дегенди.

Энди келлик тёлюлеге саугъагъа
Биз кюрешиб ишлей тургъан джол къалыр,
Разы дунья антыбызгъа кьол салыр!

15

Келлик кюннге от джаудура тобладан,
Бюгюнню да кьутун алгъан зорчула
Озгъандыла игиликни джокълардан,
От джагъыуну хар ким саиаб борчуна.

Милитарист — джер ахлуну къанлысы —
Джашаугъа бу ёчдю къапхан кьурургъа.
Излейди бу — къазауатны джалчысы —
Халкъны хакъын халкъгъа къаршчы бурургъа.

Кюн батхандан чыгъадыла тауушла,
Бюгюнлюкню келлик кюнню джокъду деб,
Аз тюлдюле чакъыргъанла урушха,
Эс джыйдырлыкъ джангыз атом отду деб.

Джанлы улуб, тауушун джел элтеди,
Бизде уа халкъ джашаугъа джыр этеди!

16

Рахатлыкъгъа бетин бура, хар адам
Кесиндеги хынылыкъны ёлтюрсюн,
Азат этиб тиклик бла къаугъадан,
Адамлыкъны асыл шартын ёсдюрюн.

Сууукъ, къансыз сермешиу да бармасын
Юйюбюзде, хоншубузда, тийреде.
Джюрекlege ол къатылыкъ салмасын,
Юлгю алыб элбуздукъдан, чюйреден.

Джангылгъанны ашыкъмайыкъ сёгерге,
Болушайыкъ — адамыбыз болсун ол,
Излемесин бузукъланы нёгерге,
Тюз иннетге суймекликден толсун ол.

Хар джюрекден кюч алады рахатлыкъ,
«Мени суй!» деб, борч салады рахатлыкъ.

Хайда алгъа, халкъны ётгюр уланы!
Джаш космонавт, тешиб джерни танкысын,
Синг космосха, сейир картын сал аны!

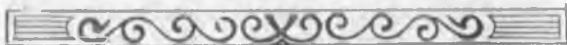
Джулдуз джолгъа чыкъгъан джашны ангысын
Мутхуз этмез джауну къаргъа тауушу —
Сенсе алчы, ач джангыны джангысын!

Ишчи халкъны къурч къанатлы деу къушу,
Огъур атлам эт Аламны джолунда,
Айны, Марсны таны тюзюн, ауушун!

Космосда да болсун сени къолунгда
Рахатлыкъны биз джюрютген байрагъы,
Джуртумдача, сыйлы, мийик орнунда!

Аламны да ал бетджанын биз алдыкъ,
Эски Джерни джангы джолгъа чыгъардыкъ!

18

Адам эсенг, кери болма шохлукъдан:
Сенде къууанч кёб болургъа керекди.
Адам эсенг, къачма дунья шохлукъдан.

Андан къачхан джашау ыздан эрекди,
Кюн джарыкъны, джер даулетни билмеген
Атом ашлы, ядро башлы бёгекди.

Сен а — адам! — джер антына ёлмеген,
Таукел джакъла рахатлыкъны тыбырын,
Джашил джеринг къара кюйюб кёрмегин!

Кесинге сор: тартамыды амырынг
Ёсдюрюрге джуртну джашау къууатын,
Кемирриге джан къоркъууну тамырын?

Тарта эсе, хайда, кемир сен къаты,
Рахатлыкъды ол ишинги тюз аты!

Мамыр дунья, мутхуз болмай, джашнаса,
Атомчула от джандырмай тѣсселе,
Адам улу сескекленмей джашаса;

Илму, билим джунчумайын ѳсселе,
Джашау табса бузулмазча кюч, хурмет,
Адам кѳлге ала ийнам берселе, —

Келир эди алтын ѳмюр, берекет,
Айныр эди кѳбчюлюкню фахмусу,
Джыр джазгъандан озмаз эди мерекеб;

Джашнар эди хар поэтни назмусу,
Ишлер эди, къыннга сугъуб къаманы,
Рахат иште къазауатны ахлусу.

Барды умут: аллай заман келликди,
Джер джюзюне джюрек тынчлыкъ берликди!

Къутургъан суу джетиб келсе элинге,
Къыямача, бузуб халкъны шюзюрюн,
Неда ёртен кирсе туугъан джеринге,

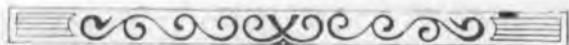
Къара кёмюр этиб джашил тюрсюнюн, —
Турурмуса, ол пелакха шош къараб,
Рахат солуб джуртну кюйген тютюнюн?

Халкъ кюрешсе, сен а турсанг сымарлаб,
Тебинмесенг, джер тебринген кёзюуде,
Къыстар сени ол, табалаб, тумалаб.

Сый табмазса суугъа, отха тёзюуден,
Кесини да душманыды аллай шош —
Изле насыб джауну джолун кесиуде!

Ол себебден, адам, тирил, турма бош,
Ядро отха къаршчылыкъгъа юлюш къош!

«Рахатлыкъны мен къалай да джакълайым?
Меннге оюу киши сормаз, — дериксе. —
Къайеы чекни, къайсы ишни джокълайым?»

«Сен а несе? Кимге акъыл берликсе? —
Деб къоярла кючге базгъан залимле —
Къамчи алыб, келеккени сюрлюксе...»

Айтма алай! Джахилге эм алимге,
Политикге, динчиге эм башчыгъа —
Бу соруула сорулурла хар кимге:

- Нек барады атом джуртха аш чыгъа?
- Табамыды сенден аз да джакълыкъ ол?
- Санайбызмы сени отха къаршчыгъа?

Сен джууаб эт: «Рахатлыкъгъа джаным къор,
Мен ишлейме, кече, кюн да анга джол!»

Хо, нарт сёзю тюзлюгюне шагъатлыкъ
Табылады хар чыгында джашауну.
Амма барды нарт сёзден да тюз нартлыкъ!

Саутсузлан! — Ма аллы тюз башлауну.
Сюнгю, кылыч кьорасынла кьолунгдан,
Эрит тиклик кьураб тургъан буз тауну!

Саутсузлан! — Кьутул кьыйын болумдан.
Урунган халкъ... Кёб таланды, тёздю бу,
Мюлкю джана урушланы отунда.

Саутсузлан! — Эм постлик сёздю бу,
Адам инсан джашагъанлы джайылгъан
Лозунглары эм тюзюнден гюздю бу!

Керек тюлдю какъны зыраф джояргъа,
Кёб джоюлуб ишленнгени ояргъа!

Саутну кьой! — Кьол кёлтюрюю тюлдю ол.
Саутну кьой! — Бу огьур иш этиудю.
Саутну кьой! — Чырт ёлтюрюю тюлдю ол!

Саутсузлукъ — рахатлыкъгъа джетиудю,
Тюб болургъа алландырмай инсанны,
Тенглик халда уруш джолдан кетиудю!

Саутсузлукъ — оюб темир бетджанны,
Джылы кьолдан алтын будай себиудю,
Саутсузлукъ насыбыды хар джанны!

Саутсузлукъ — джерде кьоркьмай джюрюудю,
Сыйын кёре ариулукъну, айбатны,
Ашхылыкъгъа кьучакъланы кериудю!

Багъалата мамырлыкъда кьууатны,
Хар акьылман этгенди бу муратны.

Триллионла уруш отха кѣуюлмай,
 Джоулсала насыб ючюн, халкъ ючюн,
 Кѣайнар эди байлыкъ, джерге сыйынмай;

Хар солдат да ишчи болса, бар кючюн
 Мюлкге салыб, кеси хакъын ашаса,
 Културагъа бурса эсин, хакъ ичин;

Кѣутсуз танка кѣурч абасын ташласа,
 Джау сюртюлюб, бугъуб турмай бошуна,
 Трактор кѣатыш сабап сюре башласа;

Инсан бары, ара ишге кѣошула,
 Зауукъ табса, хар тикликни орчалаб, —
 Келир эди тынчлыкъ джерни башыиа;

Джашар эдик, рахатлыкъны ийнакълаб,
 Алтын ёмюр, энди кетме деб сакълаб!

Атом кѣчсе ишчи кѳолгѳа — таулары
Тенглигинде бай сабанла сюрюрбюз,
Сахарагѳа элтирбиз суу саугѳаны;

Кѳара-Кѳумну джашил чагѳыб кѳюрбюз,
Чукотканы таш богѳазын атылтыб,
Буз тенгизге джылы тылпыу берирбиз;

Шош океан, салт гѳыйгѳа кѳатылыб,
Терк эритир Северни буз табасын,
Тайга турмаз терен кѳаргѳа батылыб;

Планетабыз киер байрам абасын,
Ёлюмню да саулукѳ артха теберир,
Тазаланыр джерни ауур хауасы, —

Рахатлыкѳ да эшиклерин кенг керир,
Атом болса джашауну джол нѳгери!

26

Атом кёчсе ишчи кёолгъа — сабанла
Арктикада джашил кюйюз болурла,
Саргъалырла анда болджар саламла.

Ракетала буз ургъандан кёорурла
Джер юсюнде чакъгъан сейир садланы,
Кёуу джеллени джуртдан кери бурурла.

Аурууланы, джунчуу берген затланы
Атом кёууат кёзкёрмезге ташайтыр,
Джашла этер тёрт бюгюлген кёартланы.

Атом бизге кёаршчы кючню кёаушатыр,
Джер ахлуну муратына джанаша,
Хар адамны толу ёмюр джашатыр —

Ишчи кёолгъа, рахатлыкъгъа джараша,
Джокъду, джокъду атом ачмаз тамаша!

Адам кёзю джулдузланы санайды.
Инсан, кючлю къанатына базаына,
Энди кёкге башха тюрюю къарайды.

Ташалыкъны ачыкъларгъа кызына,
Спутник сюрюу паралайды хауаны,
Айгъа, Кюннге джууукълаша, кысыла.

Адам ангы — ол ишлени ауалы.
Джер ахлуну космос тюзге бошлауну
Атом болду тауусулмаз амалы.

Элтейикчи кёкге рахат джашауну:
Олду кёкде эм керекли джерчиге,
Анда джолу болмаз мында къаджауну.

Ал атомну солдатдан, бер ишчиге,
Космос кечмез терс иннетни кишиге!

Табигъатны хар бир иши тартышды:
Хар неде да орналгъанды къаршчылыкъ,
Иги-аман, онг-сол — бары къатышды.

Саулукъ ючюн кюрешюге башчылыкъ
Этеди врач, салыб табхан билимин,
Излейди ол дайым джаннга ашхылыкъ.

Эритирге джашауну бал джелимин
Милитарист салады бар къууатын,
Бурады ол мурдар ишге алимин.

Врач суйюнсе, кёрюб къартны сыфатын,
Кёб джашауну юлгюсюне къууана,
Милитарист балсытады джаллатын...

Ма тартышыу — тас болсун деб бууала,
Ессюнле деб, огъай, атом джууала.

29

Джюз джыл джашау марчасыды адамны,
Аны джакълау ёмюрледен бери да
Къайгъысыды илму бла къаламны.

Джаш тёлюню, сабийлени бири да
Кетмез эди, джашау кюсей, термиле,
Джарсыуладан болса азат, кери да.

Этер ишип этиб бошаб, кериле,
Керти безиб узакъ-узун джашаудан.
Солуу кюсей, ким кетгенди кёрюне?

Ишлеучюню бошламаздан баш баудан,
Кёбден бери джегеди зор капитал,
От джагъады, татыу къоймай джашаудан.

Ол береди хар ёмюрге бир таджал,
Таджалгъа уа халкъ табады терк аджал!

Сагъыш этсенг, хар миллетни адамы
Узакъ тюлдю биз таныгъан шартладан.
Бир кѳреем табигъатны мизамы!

Сюйсе, болсун келгенича къартладан:
Адам, Хауа — атабыз бла анабыз.
Терегинден джокъду узакъ чортлагъан.

Огъай эсе — эм бурунгу бабабыз,
Чарламагъыз, нарт маймулдан туугъанды —
Джерди, джерди барыбызны къалабыз!

Бетибизни суйген ана джуугъанды.
«Бир муратны айта эсе тилигиз,
Айтыгъыз!» деб, энди заман буугъанды.

«Рахатлыкъ!» деб айтады хар тилибиз,
Рахатлыкъды бизни тутхан динибиз!

31

«Лира джерге не ашхылыкъ пелтирсе,
Аны алыб кетиученди дауурбаз», —
Алайды хал, гокка хансны джел сюрсе...

Уруш боран къайсы мюлкню сууурмаз?
Дунья даулет рахат кюнню нюрюдю.
Джылыу теге, чагъыб турсун джашил джаз!

«Келбет берген къазауатны кюлюдю», —
Деген болса, шашхынлыды ол кеси,
Джарыкъ дунья андан узакъ кериди.

Кюрешеди хар миллетни игиси,
Бегисин деб рахатлыкъны къаласы,
Чыкъмасын деб джерни кюйген ийиси.

Джаша, лира — джарыкълыкъны анасы,
Болмагъын сен дауурбазны табасы!

32

Джер джюзюнде хар адамгъа джюз отуз
Тонна тротил хазыр эсе джанаргъа.
Джетмеймиди? Джукъа тюлдю къолубуз!

Анча тонна акъ будайдан санаргъа...
Керек эди! Ма кимге да хакъ къууанч.
Юч ёмюрге боллукъ эди джараргъа...

Сора киши кёрмез эди джут не ач,
Сабан сюрмей джашар эди джамагъат,
Табмаз эдик садакъачы, джалангач!

Джокъду ол зат. Бузулады табигъат:
Отха къараб, джашау сабан джашнамаз,
Бек хазырды терк къобаргъа къыямат.

Огъай! Дунья джарыкъ эсин ташламаз,
Кеси кесни тюрб этюню башламаз!

33

Ал атышыу бир сагъатны ичинде
Адамладан миллиардны къоратса,
Къалай болур сау къалгъаннга кечинген?

Шашхынлы джан, кёзюн кюннге аралтса,
Бушуулу кюн чарс ичинден кёрюнюр.
Къайда саулукъ, санын уугъа таратса!

Хауа излей, ышыкъ кюсей сюрюнюр,
Кюл-кёмюрге джолугъур хар атламда,
Бу дуньягъа нек туудум, деб ёкюнюр.

Къуу тюзледе эс ташлагъан адамла
Танымазла джан къайгъыда бир-бирин.
Джолну кесер къанлы атом барамта.

Огъай! Дунья кёсеу этмез ёмюрюн,
Кёрмез, кёрмез Джерни кюйген кёмюрюн!

34

«Сюр чалыу» деб айтадыла динчиле...
Ол а неди? Мёлек халкъны кырыкъды,
Ташны, тауну оярыкъды ичине;

Джерден кёкге ёлюм тылпыу урлукъду,
Къуу-шуу болуб, уюрукъду джерибиз,
Шатр къуруб, кёк къаралыб турлукъду;

«Хаух дуньядан» кетерикбиз кери биз..
Ол мёлекни джанын атом алырын,
Ишек этмей, ангылайбыз кесибиз.

Ангылайбыз... атомну «сюр чалырын».
Мёлек бошду. Мёлексизни кючюнден
Ким билмейди джерни къаран къалырын?

Адам улу! Кет атомну печинден,
Чыкъмасынла ёртенчиле ичингден!

35

Бу тыш болсун: атом джангур джауады
Кенг джуртлагъа, сабаялагъа, элlege.
Хауабыз да уу къатышхан хауады.

Атом ёлет тенгизлеге, кёлlege
Сингдиреди къуу, келепен ауруун,
Чагъылады кириб шайтан джелlege.

Ол неди тюрб этиуню тылпыуун
Хар бюртюкге, хар чабакъгъа, хар малгъа,
«Акъ аурууну» этдиреди кюркъуун.

Ай да налат милитарист таджалгъа!
Бютеу эси мурдарлыкъгъа ууланыб,
Джол ишлейди ол эм ачы аджалгъа.

Планетабыз къалса кюрюб, ууалыб,
Ёртегиле джашарламы къууаныб?

36

Ма бир сурат: атом бурған булутла
Кёк туюнде джюзедиле джайылыб.
Къоркъадыла ёлюм чарсдан шам джуртла.

Бурма сархлы тёпелерин къайырыб,
Чагъадыла джансыз ядро терекле,
Ёседиле, джер хазнадан байыныб.

Чексиз кёкде бар эселе мёлекле,
Ташлагъанды хар бири «нюр къууатын».
Дун дуньягъа ахырзаман кёлекке

Тюшюргенди титиретген суратын...
Заман келди кюн джарыгъы керекге
Билдирирге керти джашау муратын —

Чакъырады джуртубуз хар къайдагъын
Кёлтюрюрге рахатлыкъны байрагъын!

37

Дунья тиклик терен тамыр ийгенди.
Ишекликлик, джая гыбы ауларын,
Джашау джолда туюмчекле туюгенди.

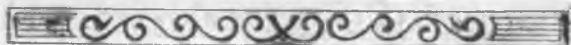
Урунганла унукъдургъан джауларын
Таныйдыла... Ишчиге уа ёмюрде
Болмагъанды ишчилени даулары.

Тойгъан къауум тюбеученди кёпюрде.
Ишчи халкъ а сюеди тынч джашаргъа,
Шох болургъа джерде, сууда, эфирле.

Заман келди эсни эсге къошаргъа,
Айрылыкъла къош-къош тюшген къыппаны
Джылы къолдан седиретиб бошаргъа!

Бизден тюлдю терс муратны чыкыгъаны,
Ышанмауну ауруу болуб джукъгъаны.

38

Кенг космосда учхан батыр адамла
Къарайдыла андан Джерге, къакъмай къз,
Ала сейир боладыла, Аламда
Ариулукъну суратларгъа табмай сёз.

Айтадыла: «Адаргыды Джерибиз,
Амма рахат джашар чакълы бир барды,
Гитчеди деб, аз болса да кёлюбюз,
Алкъын кёбню айнытырча тулпарды.

Бек кертиди джашау бериу антына,
Ядро сауут ойнарча кенг тюлдю ол.
Джарашады чырайына, картына
Рахатлыкъгъа биз ишлеген огъур джол...»

Унутмасын джер джюзюнде джашагъан:
Рахатлыкъды планетаны джасагъан!

Атом аджал джюз-минглени кыргъанлай,
Ачы ёртен тутуш джана тургъанлай,
Бир джер юйде, кёсеулени тюбюнде
Тууду сабий букъу чарсда, тютюнде.

Атом отха ачды чууакъ кёзлерин,
Уу джалынны хауа къатыш солуду.
Сарын бла сыйыт этиб сезгенин,
Джаннган дунья джаныуарча улуду.

Хиросима кёсеу болуб бошаргъа,
«Къоркъма, хомух», деб, биринчи джаш тууду,
«Излемейме джаханимде джашаргъа,
Меннге хауа! Меннге кюн!» — деб джаш бууду.

Ол кюн ёлген сукъланмаса да саугъа,
Тууду сабий, насыб даулай джашаугъа!

*Он сбросил бомбу — точен и матёр,
И сотни тысяч — скопище людское —
С лица земли одною бомбой стёр.*

Р. Гамзатов. «Колокол Хиросимы»

Махтамайды дин да зорну балтасын:
Харам Иуда шам Исаны сатханды,
Кёлтюралмай этген ачы фитнасын,
Кесин асыб, джау къаиште къатханды¹.

Клод Изерли — американ офицер —
Хиросимацы этинден тойгъанды.
Ол зулмусун кёлтюралмай, тырнаб джер,
Ахырында актылындан тайгъанды.

Аллай ауур залимликге джетгенле
Чегедиле кетмез дертни къазасын².
Эй, дуньяны джутаргъа къаст этгенле,
Сынгар биринг къутулургъа базмасын!

Ит ёлюмню буйрукъ этиб джаллатха,
Дунья тюзлюк сюеледи шагъатха!

¹ И с с а — Иисус Христос.

² Къ а з а (араб.) — аджал, джазыу, айыбха тюбетну.

41

Болгъандыла исси, ачы урушла.
Бомба бурчакъ джерге къалын тюшгенди —
Аз джаугъанды деб, ким этер гурушка?

Ненча адам джаннган отда бишгенди,
Шахар, эл да оюлгъанды ичине,
Шам табигъат ненча сарын эштгенди!

Джокъ эди сёз хар бомбаны кючюне —
Теше эди ол да джерни баш къатын,
Джагъа эди, не тюшсе да печине...

Джерге джаугъан от бурчакъны къууатын
Энди джыйды водород бир кюбюрге,
Кёзге тутуб ахыратны суратын.

Адам улу! Минме «сийрат кёпюрге»,
Тут оюмну рахатлыкъгъа ёкюлге!

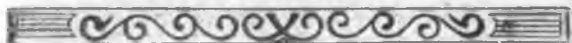
Къарамладан огъур хауа урады,
Джарындыла къаяланы бетлери,
Мамыр джашау, джазча, келе турады,
Белги бериб кёрюнмеучю чеклери.

Тынчлыкъ ючюн какъ къазауат барапы. —
Къансыз уруш — тазадыла ызлары.
Джумушау да темир джолла салады,
Эрийдиле планетаны бузлары.

Джокъду джерде рахатлыкъдан асыл иш.
Гюрюлдейди бизни джашау отубуз.
Ма ёседи, кёрюкчюге къыса тиш,
Сермешинуле джаралагъан джуртубуз.

Бу къазауат — урушланы душманы —
Бизникиди, чыгъаргъанбыз биз аны!

43

Джашил кийим джасагъавды джуртланы:
Чегетленн, джалмакъланы, сыртланы,
Будайланы «джылан джырыб ётмейди»,
Дырын ийис тау хаудан кетмейди.

Джауадыла боз сакълалы джангурла —
Чалыулула, таякълыла, сокълурла.
Буз булутну тоб чачады дорданын,
Джерге тёге кёкню къобхан къобанын.

Кснг джашауну рысхы саркъгъан гонпаны
Аз къалады сыламыла болургъа.
Ксюсейдиле планетаны халкълары
Мелхумлукъну кёзлеунден тогълургъа.

Джер чомартды, джерде кёбдю харакет,
Ерген салмай, этсек аны берекет.

Беш минг джылгъа онтёрт минг дау, къазауат
Чыгъаргъанды адам улу кесине.
Къайда торсукъ, тойгъан патчах, зор джаллат
Къан джаудургъанды дуньяны юсюне.

Джюзле, мингле, миллионла басыныб,
Азарлашыб, тюйгендиле бир-бирин.
Хар ким, бирер зулмучугъа къысылыб,
Билмегенди телиден не этерин.

«Къазауат» деб бир къутургъан ёгюзню
Ийгендиле, къабындырыб къуйругъун.
Кюйдюргенди «ёгюз» сабан кюйюзню —
Толтургъанды ёртенчини буйругъун.

Нек беребиз кемсиз багъа «ёгюзге»,
Кёб халеклик сала эсе ол бизге?

45

Андан бери кыркъ джыл кетди арадан...
Ма бюгюнча, июнну узун кюнюнде
Чайкъалаед мелхум базар талада
Ышангылы чууакъ кёкню тюбюнде.

Затны, джукъну сайлай, эте кесамат,
Халкъ кызыныб чагъа эди билгенин.
Сезмей эди джашау кёллю джамагъат
Махшар кюнню сабыр тийиб келгенин.

Орамлада — кутам-кутам къатынла,
Бурун тарта, бетге, кёзге узала:
«Къазауат!» деб эштгендиле. Артындан
Къара кюнле келликдиле гузаба...

Сезе эди хар бирини ангысы
«Сюр чаллыгъын» къазауатны чалкъысы.

Ма, джашайбыз, кѣлтюрюлюб кѣлюбюз,
 Деу ёсюмге болуб керти шагъатла.
 Тютюнлейди иш кыыздыргъан Джерибиз.

Адам инсан битдиргенди къанатла,
 Хазырлана узакълагъа учаргъа,
 Джулдузлагъа барыр ючюн къонакъгъа.

Тюу машалла! Ары джолла ачаргъа
 Мадар берлик — джангыз джерде табигъат,
 Ашыкъмайыкъ аны тонаб къачаргъа!

Аламда уа Джерди керти аламат,
 Джангыз олду какъ джарагъан къонушха —
 Джер да бизге, биз да анга аманат!

Джер тарды деб, биз этмейик гурушха:
 Ёрмейик онг керилрге урушха!

47

Ал джылаугъа бой бердиле анала,
Арта кёз суу джетмезлигин билгенча,
Къазаутха кетгенлеге тарала,
Бююлдюле, ёлюм азаб сюргенча.

Кёк кюкюреу, джер тебрениу, башха да
Къалмадыла, къуугъун болуб, узакъда,
Джуртубузда къайсы таша къошха да
Зорлукъ аджал ачы къолун узатды.

Хайыуан къылыкъ джер джюзюнде ойнады,
Адамлыкъгъа къаршчы келиб хар шарты.
Фашист боран юйюбюзню оймады,
Ертенчи уа алгъа кеси къаушалды.

Дунья тюзлюк! Джокъду мынга улхучу —
Терслигине джолугъады зулмучу.

История — бютеудунья ЭВМ —
Унутмайды джашау чекген халланы.
Ол джазады, кьошмай, бурмай, этмей кем,
Огъур, сокъур ишлерин да къралланы.

Быллай зат а джазмагъанды: башчыла,
Джарашыулукъ ишге болмай кършчыла,
Сау отуз беш сыйлы халкъны атындан
Кенгешдиле рахатлыкъны хакъындан.

Уллу залда барды башчы джыйылыу,
Бир муратха сейир халда сыйыныу.
Башчы, джарыб, кёб башчыгъа харс урду,
Разы болуб, шохлукъ кьолун тутдурду.

Къууанды халкъ: баш бурмаса терсине,
Аякъ къайгъы излемейди кесине!¹

¹ 1975 джыл Хельсинкиде рахатлыкъ ючюн кенге
шиуге 35 къралны башчылары джыйылгъан эдиле.

Адам улу сынамыны такъылын,
Нарт ангысын, тюз оюмун, акъылын
Тас этмезге уста юлгю къыйгъанды —
Ол хазнаны китаблагъа джыйгъанды.

Джазгъандыла фахмулула, кертале,
Огъур иште кѣб тыйгъычха тюртюле,
Залимлени этеклерин къайыра,
Ёмюр сыйны къапхын сыйдан айыра.

Болгъандыла тенси тюбге къызгъанла,
Патчахлагъа махтау сѣзле джазгъанла,
Кючлюлени тепсетичю къобузла,
Джалгъан харседан эсиричю учузла.

Алсала да залимледен нзинле,
Ёлгендиле хаман джалгъан тизгинле,

Ал кёзюуде Джер джумушакъ болгъанды:
От мыдыкы эритгенди хар нени.
Арта, сууб, ташдан, буздан толгъанды,
Чыныкъдыра джюрсклени, кёллени.

Каниталны бузлатханды ичин да,
Андан хаман юшютген джел урады.
Джыйышдырыб харамлыгъын, кючюн да,
Къатылыгъын ачылыкъгъа бурады.

Джанны джоя, тюз иннетни буздура.
Олду таймай адамлыкъны сыйыргъан.
Ангы кючню сауут кючле оздула —
Бир кёб болду бетни бетге къайыргъан...

Джерде хауа энди къачан джумушар.
Тиклик анга джарар кибик не къошар?

Бир ишексиз, багъанасы джашауну
Сюймекликди — сау джанлагъа сюймеклик.
Адамлыкъны бою бла аркъауу —
Табигъагны къачын кёре билмеклик.

Джан а неди? — Кенг дуньяда бир джилтин —
Ол тууады, базыб кюннге, заманга,
Этмейик биз аны эрек, искилтин:
Аямасакъ, аш боллукъду тубаннга.

Аялсын джан. Гырхылыкъны орнуна
Биз толайыкъ хатер бла ырыздан,
Адамланы адамлыкъны джолуна
Буруб барлыкъ хурмет бла намысдан.

Сюймекликни теджей джаннга саугъагъа,
Джол бермейик тиклик бла къаугъагъа!

Биз к̄абханбыз к̄азауатны к̄етлерин,
Энди хобуз аллай к̄ет битдирмезге,
Айг̄акълайбыз капиталны эгетлерин,
Излеб Джерни ядро кюлге к̄мдюрмезге.

Капитал а, к̄збау к̄уруб к̄арамлада,
«Совет к̄орк̄уу» деб, к̄уу тилин чалдырады,
Рахатлык̄г̄а талшый, халк̄ы орамлада
К̄азауатха к̄аршчы уруш бардырады.

Сауут кючге базадыла ёртенчиле,
Глобусха к̄р к̄азадыла ёртенчиле.
Бош дыгалас: муратлары толлукъ тюлдю,
Этда хорлам ала джанлы боллукъ тюлдю.

Тыялмайды, билгенликге аллайлыг̄ын,
Джангыз бири чабыучуну джут кылыг̄ын.

Алайсыз да джашау — къара къазауат,
Джаныу бла джукъланыуну базманы.
Кюсегенча терк келирин къыямат,
Джолун кесиб кюрешеди джау аны.

Ядро отдан къутулургъа ышанлаб,
Къазадыла байла терен къабырла.
Дунья къобсун, бош турмасын баш алдаб,
Къазмасын кёр, дейдиле, аз сабырла.

Башха къауум, джан къркзууну кетерин
Кюсегенден, дау этеди бирлешиб,
«Ядросуз!» деб, белгилейди джер-джерин,
Планетаны «зоналагъа» юлешиб.

Огъай! Кюреш бютеу джерни кърорургъа,
Рахатлыкъны зонасына бурургъа!

«Къылычланы къурч оракъла этейик!»
Къазауатха деб ууланган темирни
Рахатлыкъны отунда эртейик!

Бюгюн ишчи къаза турган кѣмюрню
Къызыуунда тынч этейик тобланы,
Джукълатайыкъ ѳртенлерин ѳмюрню!

Атылычу лагъымланы, окъланы
Ташайтайыкъ джерни джети къатына,
Бир сауут да къалмаз кибиб сакъланыб!

Къанат битиб сабийине, къартына,
Урунган халкъ ой тоюнур, кийинир,
Мелхумлукъда джашар, джюзе, батыла!

Адам улу, бирден джашнаб, сѳююнѳр,
Рахатлыкъны байрагъына ийилир!

Но если смерти серп неумолим,
Оставь потомков, чтобы спорить с ним!

В. Шекспир.

ЕЛЮМСЮЗЛЮК ЮЧЮН

Ма энтда келди джазны башы март,
Бузну ыхтыра, кърны эрте,
Джашдан джаш бола, амма болмай кърт,
Дунья зауукъгъа джанны тирилте.

Къзыу поездди джашау деген зат,
Къайда джолуну аллы, ахыры?
Законлу дунья, чемер табигъат
Терк бурадыла хар джанны хырын.

Поезд келеди, чарсха бёлениб,
Чабыб джетиб, биз анга къадалдыкъ,
Элекде къумча, бардыкъ элениб,
Бирер джерчикде тюшдюк да къалдыкъ.

Поезд а кетди, джашнаб, шуулдаб,
Бек кёб соруугъа бермей бир джууаб...

56

Бизге кюнню алтын кёзю къарайды,
Чекден ётюб, тёгюледи огъур джаз,
Джашил джели джерни чачын тарайды,
Иш башланыб, эл къагъады дауурбаз.

Табигъатда болмаз ючюн джангылыч,
Атылады терекледе хар чирчик,
Джашнайды джер, тургъанча мнэг джанкъылыч,
Бурулады сыйлы джашау айланджюк.

Ёседиле кёкде булут къалала,
Окъя чалыу тигиледи къарамда,
Дюнгюрдешиб, машинала, арбала
Барадыла кёкле тюбю орамда.

Хош келдинг, джаз! — джашауну шам анасы,
Хар джан кесин джаз туугъаннга санасын!

Кенг тепсибиз төрт аягъын джайгъанды,
Ийилгенди, кёлтюралмай хантланы.
Адетди деб, ол юсюне джыйгъанды
Кёб ёмюрлюк кыйыларын халкъланы.

Ма юсюнде — сейир, омакъ сауутла,
Ашарыкъла, ички, кёгет — зауукълан!
Ким этгенди, чыгъаргъанды аланы? —
Билмесек да, джокъду бизге зараны.

Ишлегенди ким эсе да къашыкъны,
Битдиргенди ким эсе да ашлыкъны,
Алда туугъан, юлюш къоша джашаугъа,
Артадагына къалдыргъанды бир саугъа.

Барыбыз да келген эсек хазыргъа,
Келликлеге не къояйыкъ хазырлаб?

Кёб миллион джылны къайтыб ауалгъа,
Бал чибинле бергендиле сый балгъа,
Учхандыла, джазыу бла эришиб,
Табигъатда джорукълагъа джеришиб.

Андан бери кемсиз узун эрала
Кетселе да джер башындан шуулдаб,
Урунуудан, биригюден кёл ала,
Учадыла бал чибинле зуулдаб.

Бурун кибик, хар борчларын тамамлай,
Джашайдыла, къурч законнга сыйыныб,
Шох юйюрню, аягъанча заманла,
Тёлюлери юлгю бла къыйылыб.

Къайда барды биригюден кючлю зат —
Биригюге суйюнеди табигъат!

59

*Пускай с годами стынущая кровь
В наследнике твоём пылает вновь!*

В. Шекспир.

Татлы джашчыкъ кысылгъанды къойнума,
Билекчигин чырмаб джары бойнума...
Кюрешеди, салыб сабий къарыуун,
Мени бла бир этерге солууун;

Джюрегиме тынгылайды, тиеди,
Экъ джюрек тенг урурун сюеди,
Олду кюзгю: анга къараб джарыйма,
Къайтыб келген джаш кюнюмю таныйма;

Сабий кълум къучакълаб къарт бойнумдав,
Ма, турама кесим кеси къойнумда,
Неди хатам, бир «мен» кюнню ашырса,
Экинчи «мен» тамбла кюннге ышарса!

Шекспир этген бир осият толгъанды,
Экинчиси — тамам кыйын болгъанды.

60

Ташла, ташла... Сансыздыла, санаусуз,
Джелле, суула тишейдиле аяусуз.
Ишчи халкъым кюрешгенди, таш артыб,
Берч къоллары хар бир ташны ашалтыб.

Таш чакъдыра озгъандыла ёмюрле,
Хар ташха джюз тийгендиле тёлюле.
Атам-бабам, анам салгъан ташла да
Джатадыла эски хуна башлада.

Кетселе да ёлюб джигит джашлары,
Джашайдыла джуртну тулпар ташлары.
Эсде тута джазыуланы, къадарны,
Турадыла, джашырыб кёб хапарны.

Шо, ташларым бир сёлешиб къойсала,
Билир эдик биз джазыугъа кёл сала.

61

Мамонт, хомух, баш сюегинг таш болуб,
Емюрлени кёрде къалай сакъландынг?
Деу дюккючюнг танылгъынчы тас болуб,
Эй, пелиуан, сен дженгил нек джукъландынг?

Къотур ёгюз болду сенден тёзюмлю,
Бал чибин да чыдады кюн аманнга...
Джашау кюсей, джумдунг ётгюр кёзюнгю,
Бойсуналмай узакъ-узун заманнга.

Амма табдынг эб дуньяда къалыргъа:
Гыйы ташха сен бурулдунг кёрюнгде.
Келсин ким да энди сени таныргъа —
Ма, джашайса — къутулгъанса ёлюмден!

Джокъ болуугъа кършчы туруб къайнадынг,
Джашау кючге ташны кючюн сайладынг!

62

История кѣргенди бир таш ѳмюр.
Сорайыкѣчы: ташсыз кѣачан болгѣанды?
Келгендиле доппакѣ алтын, кѣурч, темир —
Барына да таш хыршылай кѣалгѣанды.

Сынгар адам кѣаты эди да ташдан,
Ол да ташны беклигнне базгѣанды.
Тюб этмесин, деб, ѳлюмча бир душман,
гмюр сѣзюн таш бетинде джазгѣанды.

Сейир китаб — ол чыдамлы кѣаяла —
Кѣуралгѣанла беклик бла тѣзюмден.
Таш суратла кѣарайдыла дуньягѣа
Унутулгѣан кѣб инсаннны кѣзюнден.

Поэт шохум, сен сайлама джол башха —
Назмуланы, кѣурчдан кѣуюб, джаз ташха!

63

Ангыбызны теренлигин, сайлыгын
Елчелейбиз алыб орус сёзлени:
Сау дуньяны акъыл, оюм байлыгын
Джыялгъанды орус тилни гёзени.

Сагъыш басхан, джан джарсыгъан кёзюуде
Асыу излей, ол гёзеннге чабама.
Джюрек къылла багъалатхан сезимге
Теб-тенг кийим орус тилде табама.

Аны сыйлы устаз этиб джарыдым,
Багъалата бояуларын, керегин,
Орус тилни юсю бла таныдым
Бек кёб халкъны эси бла джюрегин.

Билсенг, сүйсенг уллу халкъны деу тилин,
Шынкъарт болуб джанар ангы джилтининг!

Эс билгенли Пушкин — мени устазым,
Кюнюм, хауам, джашнаб тургъан кёк джазым
Джашауумда хар неге, хар къалайгъа
Мен Пушкинни кёзю бла къарайма.

Ангылайма хар къайгъысын, сагъышын,
Тюлдю поэт ат башындан танышым:
Къысха-къысха келиб узакъ джеринден,
Олтурады, джууукъ болуб, тёрюмде.

Учунама, аны бла сёлешиб,
Ол этиучю пикирлеге илешиб,
Ёлчеси бла кёб оюмну ёлчелей,
Хар айтханын джюрегимде энчилей.

Ол береди от джагъаргъа тамызыкъ,
Ол саулукъдан кёрлюк тюлме джангызлыкъ!

*По ум упорствуует, не верит, жить желяет,
Ничтожеством меня могила ужасает.*

А. С. Пушкин.

Аяусузну исси огъун тохтатыб,
Аны Пушкин ёз чархында сууутду.
Ауду поэт, кёзюн кюннге къаратыб,
Лирасыны хур макъамын унутду.

Аны ургъан къанлы болду ёлюмсюз,
Ёлюмсюзге хыянатын джетдириб,
Кетди поэт, азаб чегиб кёзюсюз,
Шохларына терен бушуу этдириб.

Кёбле кибик, ол да кёре билмеди
Къайсы къырда не ёлюмден ёлюрюн,
Учузлагъа тенг болайым, демеди,
Созар ючюн музасыны ёмюрюн.

Къайдан билсин джанын халкъгъа теджеген
Джан аллыгъын адам шинли келепен?

Болгъанды ёт Дантес деген зорчуда
Эл иеси Пушкиннге дерт тутаргъа.
Булгарин деб, чыкъгъанды бир тот гида
Джарыкъ эсни, поэтлени мылтаргъа.

Киргенди да джазычуну къабына,
Джуртун сатхан зар, гудучу къантулукъ,
Азатлыкъны джауларына табына,
Залимлеге этгенди ол кёб къуллукъ.

Фитна Фаддей Булгаринни бетине
Къазан къара джакъгъандыла кертиле,
Налат бериб патчахны зар итине,
Къойгъандыла бедеш бла къюлкюге.

Обур мутлах халкъгъа баям болгъанды,
Сатлыкъ аты ёмюрлеге къалгъанды.

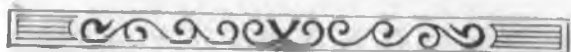
Дунья деген — кюрешиуню майданы.
 Кёбдю аны мубареги, шайтаны.
 Тууар-туумаз адам, джокъдан бар болуб,
 Джагъылмайды джашау анга, бал болуб.

Джангы джаннга борч тюшеди: кюрешиу,
 Джаула бла ёлтюрюшюу-ёлюшюу
 Хар атламда бир тыйгъычха тюртюлюу,
 Зауукъну да, азабны да кёлтюрюу.

Сермешюде джарау бола, чыныгъа,
 Хорлам эте, не хорланыб унугъа,
 Инсан, тамам тауусхунчу къарыуун,
 Тохтатмайды къазауатха барыуун.

Сен да, шохум, хомухлукъгъа салма къол,
 Джашау ючюн кюрешиуде джигит бол!

Доктор айтды: «Джаратмайма халынгы,
Рак дегенге къараучугъа бир кёрюн...» —
Алыб къойду джангыз багыр джанымы,
Къарангыда ачды эшик тар кёрюм.

Солуу алмай, ёлюм къоркъуу кысханлай,
Бугъуб турдум, кебиними хазырлаб,
Бардым... Доктор, «джугъунг джокъду» дегенлей,
Зыр деб тёкдюм, сабийчикча абзыраб.

Къууаннгандан джаншакъ тилим тыйылды,
Джашаууму ол таджалдан сыйырдым,
Башыма да къайтыб таукел муратым,
Мен кёлюмю кёл этерге къурадым, —

Деди бир кюн кёбню кёрген Боранбай,
Терапевтни босагъасын ыстымлай.

Кёб тюрсюню джамагъатны аллында
Джашау салгъан борчларындан кьутулуб,
Пенсиягъа чыгъадыла адамла.

Сора, тохтаб тау ауушну тарында,
Ызларына къарайдыла бурулуб,
Кёргенлери — тюзле, тикле, джаргамла...

Къайдан къайры келгендиле кюрешиб!
Хар ким хайт деб ашырса да ёмюрюн,
Керекдиле энтда джангы хорламла.

Къартлыгъында ёлюм бла демлешиб,
Джангы даугъа къошулады хар бири,
Джакълыкъ излеб ол чыгъады орамгъа.

Медикле уа — чабышыгъыз! — дейдиле,
Спорт бла танышыгъыз! — дейдиле.

Элладаны нартлыкъ сыйын сыйлады:
 Къыйын кюнде, шашмай, кесин эследи,
 Эри ёлдю — адетинде сарнады,
 Къыз чыгъарды — адетинде тепседи.

Ол атлады, чарламазча габигъат,
 Бузулмазча асыл джашау мардала.
 Адеб, намыс, ишленмеклик, тарикъат¹
 Сынмадыла, тюз тюрсюнде къалдыла!

Олду нартлыкъ: кетмесин джан серине,
 Ариу ишди тюз башлагъан, бошагъан.
 Рахат тынчай, ёлюк, кириб кёрюнге,
 Зауукъдан той, бу дуньяда джашагъан!

Джашнаб джашар, нарт адебден джылына,
 Сыйыналгъан халкъны ашхы сырына.

¹ Т а р и к ъ а т (араб.) — кесин джюрютюуню джоругъу.

Адамлыкъны керти мийик къаясы —
Шам Индия! — Аллынгда бѣрк алабыз.
Аз къакъгъанлай ийманынгы аязы,
Тин байлыкъгъа терен батыб къалабыз.

Къайдан табдынг джюрек кенглик, зирча
Зарауатлыкъ белин бюкген хар джаннга,
Къайдан алдынг кѣл, кечмеклик берирча
Джангылгъаннга, хатачыгъа, душманнга?

Елюмсюз да этиб, джанны Аламгъа
Иер кибиц къайдан алдынг сен ийнам,
«Елтюрюрге болмайды!» деб, адамгъа
Ийнаналыб, къалай салдынг сен мизам?

«Бары — кѣзбау!» — дерик болур зар джауунг,
Зар кертиден башды сени кѣзбауунг¹!

¹ Бир джыл Делиде демонстрантла къытай по-
сольствону аллы бла къой сюрюню сюрюб ѣтген-
диле. Къойланы сыртларында «Адамланы ашама-
гъыз да, бизни ашагъыз!» деген лозунгла болгъан-
дыла. (Газетледен).

Ёлдю джашы халал тегей ананы —
Кёз гинджиси, хакъ багъалы уланы —
Тайды ара багъанасы къаланы,
Энди орнун ким туталыр, шо, аны?

Факъыр ана, джут ёлюмню терссине,
«Джашым» деди уланыны тенгине,
Къойнун ачыб, бала этди кесине,
Къошду аны ол этине-дженине.

Ёлом джашсыз этелмеди ананы,
Джаш да табды аналаны экисин.
Бош къалмады орну ёлген баланы,
Юзюлмеди тыбыр отну джинкиси!

Сюеледи энтда ара багъана —
Бу адетде барды сейир магъана!

Огъай, ёлюм бизни мыдах этмесин!
Джарыкъ джашау этсин анга базманлыкъ!
Ашхы нюзюр бизден кери кетмесин,
Къанат берсин фахмубузгъа базмакълыкъ!

Кёб ишлейик, тенгле, салыб къарыуну,
Халал ишти сау этерик джюрекни.
Хорлайды ол факъырлыкъны, талыуну,
Тирилтеди таб саусузну, тёнгекни.

Инсан деген умут бла джашайды,
Джашау ача ёледиле азатла.
Къара кёрге кырдык къозлаб башлайды,
Зауукъ келиб къошулады азабха....

Огъай, огъай! Ёлюм гюлдю бийибиз,
Кюн тюбюнде джашил джерди юйюбюз!

Бу мизамгъа мен къачан хош боллукъма —
Елюм деген къарышыучу бугъоугъа?
Сабыр нарт оюмдан къачан толлукъма,
Кёл салырча ол табигъат оноугъа?

Аны эштген, кёрген сайын титирей,
Къаным къача, къаллай бирни барлыкъма?
Кюнден кюннге кёзюм аза, тютюнлей,
Кёкге ненча сансыз соруу сорлукъма?

Джууаб джокъду, ненча соруу берсем да,
Джазыуну уа бурулады тирмени.
Тас болургъа кереклисин билсем да,
Басылмайды джюрегими бир джери.

Боллукъ эдим ахыратны сюерге,
Унаталсам кюнню анда тиерге!

Болалмады ол да аджал аягъан —
 Неру... Ёлдю. Халкъ джылады джашына.
 Файгъамбарча, бу къайнагъан дуньягъа
 Къарай эди Эверестни башындан.

Кёлю бармай джер тюбюнде эрирге,
 Кесин ёмюр мутхузлукъгъа берирге,
 Джутмасын деб кюн тиймеген ахырат,
 Этген эди миллетине осият:

«Кюйдюрюгюз, къоймай мени джугъуму,
 Тютюнюмю ичсин джуртну къурамы,
 Боранлатыб учхунуму, букъуму,
 Къошугъуз сиз букъусуна Аламны!»

Кетмес ючюн кюн джарыкъдан гас болуб
 Мында къалды Неру, учхун, чарс болуб.

76

Мен кѣргенме сукъланганны ёлгеннге,
«Мени табхан джер кѣабсын!» — деб сѣкгеини,
Саулукъ теджеб, «ай, кѣб джаша!» дегеннге:
«Керек тюлдю, нек кѣаргѣайса?» — дегенни.

Элли джылда арыб, джюзню атханча,
Кюсегенди ол ахырат шошлукъну.
Кѣрюннгенди анга салах тартханча,
Ал джыры да халкъ балсытхан джашлыкъны.

Билмесе да кѣзюуюнде джаш бола,
Чал урмагъан кѣарт бола уа билгенди.
Хар атламда гыбыр кѣлю аз бола,
Джашаууна юркген кѣойча киргенди.

Хомух инсан! Халкъгѣа джукъса ол ангы,
Джарыкъ дунья болур эди кѣарангы.

Ичеди бу кеси кесин билгенли,
Капексизлей, ачхабеглей джашайды.
Джокъду хазна ышаргъаны, кюлгени,
Тюю кетген арыкъ къазгъа ушайды.

Сордукъ анга: «Къалай эдинг джангыдан
Джашауунгу энтда джашаб кёрюрге?» —
Титиреди, кърккъуб аллай ангыдан,
«Къойчу, — деди, — бу джол керти ёлюрге!

Басма, джаным, терс тауушлу тиекни,
Сагъыш этмей, «отказ!» деб къол салайым,
Мен кесими — ант джетерик кийикни —
Туумагъаннга санагъанлай къалайым!..»

Тюз айтады: ички чарсны аурууун
Джокъду энтда сынаб кёрюр къарыуу.

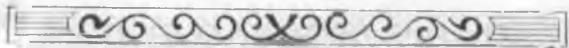
— Маммат иш! — деб солуу кюнде бир джыйын
Мыллык атыб къазды паркда чауулну,
Терин тегюб, салды ишге кёб кыйын,
Къоз аллея джасады джер баурну.

Ма, ёлюмсюз иш этдим, деб къарады
Хурметине энди келлик заманны.
Сюйюндюрдю, джюрегине джарады
Огъур иши ол кюн хар бир адамны.

Ай, чакъдыла, кёркейдиле чыбыкъла,
Амма къачха джеталмады бири да:
Талкъ этдиле барын дюрген сылыкъла,
Къалмаз кибик халал ишни кюлю да...

Орнат терек... Бир кёб дюрген джазыкыгъа
Керекдиле туююшюрге «къазыкыгъа»...

79

Мен дуньяда болмагъанма эм кичи,
Эм къарт да мен боллукъ тюлме, оллахий!
Кюн джарыгъын кёрмегенме биринчи:
Кюннге бирден къарагъанбыз кёб сабий.

Биринчиге да мен тюлме кетерик,
Бирден джолгъа чыгъарыкъбыз талай джюз.
Ким боллукъду биринчилик этерик,
Биринчиле бола эсек кёбюбюз?

Меннге дери болгъандыла къарт, джаш да,
Боллукъдула менден сора да ала.
Туудунг эсе, къал, джашаугъа джалгъаш да,
Ол къалагъа сен да бол бир багъана!

Бош излеме ауал бла ахырны,
Сайла да ал таукел бла сабырны!

Джахил тюзде джаны табмай кечинмек,
Кенг Аламда излерге кьалыб ашын,
Кёб ёмюрню мындан алгъа Улугбек
Башсызлагъа кесдирген эди башын.

Ёлгендиле аны джанын алгъанла,
Халкъ саулукъдан джашайды сыйлы алим.
Келедиле унутулуб джалгъанла,
Кертилеге, кёребиз, джокъду ёлюм!

Ма аллайла кьаладыла джашауда,
Джасайдыла илмуну кьурамларын,
Биз кёребиз ол сейирлик джасауда
Джер джюзюню багъалы уланларын.

Сюе эдик, сен алагъа баш бурсанг,
Ол джасаугъа мынчакъ болуб кьошулсанг.

Назик тенгим, кел, ийманны хакъына,
Чырт ашыкъма ол дуньягъа кѣчерге.
Джашауда тур, бир кюн къараб артынга,
Кѣл табхынчы джазыуунгу кечерге.

Къадар кеси гыл юлешген кѣзюуде,
Айтыучанса, алгъанма, деб эм азын,
Ийнан, барды танг магъана тѣзюуде,
Тѣз таджалча, тѣш ашаргъа да къызын.

Сансызса сен, эсленмейсе орамда,
Ич дуньянг а намыс тауну джасайды,
Эм сыйлы шарт ангыды да адамда, —
Башхасын къой, — ма ол сенде джашайды.

Елме, бираз турсун сенден ышарыб
Адамлыкъны суйюндюрген ышаны.

Илму, ёсюм киргендиле арагъа,
Ашхылыкъны теджей акъгъа, къарагъа,
Бередиле бирча къайгъы, джарсыу да,
Бирча оюм, къууанч, хайыр, асыу да.

Джер джюзюне келедиле къарнашлыкъ,
Алчы иннет, джан ауругуу, джолдашлыкъ.
Къайгъырады халкъ джууукъдан, узакъдан
Къутхарыргъа адамлыкъны тузакъдан.

Узурпатор орналдымы бир тёрде,
Баш эркинлик тенлендими бир джерде, —
Къозгъалады алчы дунья джамагъат:
«Хей, Пол Потха, Пиночетге — ирият!»

Барды базуу, зорлукъ джерден къурур деб,
Тюзлюк ишге дунья тёре болур деб.

Ол ёмюрю кеси ючюн джашайды,
Эркететиб хар тюгюн, хар джикчигин,
Аз кыйналыб, аслам табыб ашайды,
Кюрешеди, кем этиб аз джюкчюгюн.

Джарым патчах джалгъан кюрен ийгенча,
Этдиреди кесине кенг фикирни,
Эй-я къууат! Ол ёз чархын сюйгенча,
Зухра-ханым сюймегенди Дахирни!

Ким тенг болур кесимчиге, менменнге!
Аны джашау кыбламысы алайды:
Сукъланады юзе, кыма билгеннге,
Ишлеучюню сант сылхыргъа санайды.

Кимди да ол — шашхынлымы, обурму?
Дюллю-дунья андан тели болурму?

Чач кзыркыучу, планы ючюн кёл ашаб,
 Дух тубанны урдуругъа чабады.
 Унамасанг, тюрсюнюнде от джашнаб,
 Хыны бузну кыйырындан къабады.

Хыйла слесарь, суу кранны бир бурса,
 Умут этиб, аралады кёзюнге,
 Ресторанчы, ички демей олтурсанг,
 Ашыкъмайды эшитирге сёзюнгю.

Оюм этиб, таксист санга къарайды,
 Мындан аслам джыртайым, деб марайды,
 Асхагъынчы базманчыкъны табагъы,
 Сатыучу да узатады чабакъны...

Бир-бирледе джумуш башха, нюзюр бир —
 Халкъны алдаб, тюшюрюрге бираз «кир».

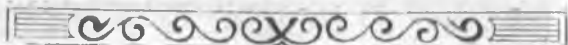
Илеш кючюк кенг арбазгъа къарады,
Шын деб джетиб, парий аны талады.
Кетди кючюк сапын суйрей, тарала,
Къалды парий, кюн турушда къарала.

Чубар джюджек узалды аш табакъгъа,
Добар тауукъ анга къушча къадалды,
Бир кёб ашны чача, булгъай батмакъгъа,
Чубарчыкъдан иги кесек тюк алды.

Тойгъанлыкъдан атды мыллык ууанык
Чыгъарыргъа таначыкъны джанчыгъын,
Таргъа тыйыб, этди аны ууадых,
Кёлю кенгди, алдым да деб, къабчыгъын...

Адеб, намыс деб, масхабха къарамай,
Дюрген къауум да этеди ма алай.

Алдыр эчки къой сюрююню ичинде
Озгъунлугъун чыракъ этиб айланды.
Эследиле: таукеллиги ючюн деб,
Бир аууздан гуждарлыкъгъа сайланды.

Арта, сюрюу сый къошмазча кёрдю да,
Башха сырны не берлигин тергеди.
«Ишни табын кёрсенг, табын» — деди да,
Адам сафха кирейим, деб тебреди.

Къасабчыгъа тизиб барды ахлусун,
«Алгъа!» — деди, ахыр джолгъа ашыра.
Кёргюздю да «ахыратны къапусун»¹,
Кеси къачды, тепсисине ашыгъа.

Гыдай эчки таб джашаргъа юренди,
Къасабчыгъа онг кёзюча кёрюндю.

¹ Къ а п у (араб.) — эшик, къабакъ.

Адам, сенси джер джюзюню асылы,
Сагъыш эте, тюшюне да билиучю,
Шохлукъ тутхан, оюм этген, басымлы,
Инджилгенни джарсыууна кириучю.

Сен хазырса инсанга сый берирге,
Тюзлюк ючюн кюрешиуде ёлюрге,
Адамлыкъны байрагъыны тюбюнде
Сюелирге джашауну хар кюнюнде —

Алай болсун! Амма бир кюн бошуна
Даулашдыла шох къабыргъа хоншула.
Кёб турмайын келди бушуу бирине,
Хоншусу уа тирилди той этерге...

Джыла, хоншум, деб хоншусу джырлады,
Адамлыкъдан бек узакъгъа джанлады.

Закон деген, айхай, кебге джыяды,
Чирик, хайыуан кылыкъладан тыяды.
Сан бир дюрген ауур кёрсе да аны,
Халкыгъа бирча ол салалды марданы.

«Закон бизге джукъ да тюлдю, джалгъанды,
Бу джашаудан узакъ артха кългъанды,
Ол себебден андан джанлаб озайыкъ,
«Джашай билген» тирилеге — не айыб!» —

Бу акылда чабышады кёб тёлен,
Джолну бармай, кыркъадыла кёндеден,
Джарыйдыла, саугъа, улху берселе,
Джорукълуну бир терилте билселе.

Мюлкчю, затчы, бетин джоя джуртуну,
Закон этиб кюрешеди улхуну.

Сейлон-кримпен, трикотинден-тыйындан
Кийик «бийче» джер табмайды басаргъа,
Хап-хазырды «къаламлы къуу джыйындан»
Он къалтакъны къанджыгъагъа къысаргъа.

Адамлыкъны, кючно, асыл шартланы
Табышлыкъда, байыныуда кёреди,
Ийнакълайды джылгырагъан затланы,
Накъут-налмаз, алтын ючюн ёледи.

Дунья малгъа эси кетиб, нёгерге
Ол сайлайды баришчини, «джюзгенни»,
Матух эрин а тутады джегерге,
Матриархат алгъанды деб джюгенни.

Эскиликни кемиреди кемигни,
Джангылыкъны аулайды баш кёмюгюн.

Кюн тьбюнде огъургъа тартса кёлю,
Къууанады ким да, халкъ джашнайды деб,
Кенг ёмюрде джашаргъа туугъан тёлю,
Асыл ишни джурт ючюн башлайды деб.

Сюйюнеди къууатха, кенг фахмугъа,
Ангы деген тьбейди деб кёбледе,
Баш урады адамда бар рахмугъа¹ —
Аллай инсан учады, деб, кёкледе!

Ай медет а, ангысы терс къыйылгъан,
Бузукъ къанлы тенглени хар къотуру,
Чырт джик дерик болмасын деб джыйында,
Босагъада къазады бир тар уру.

Кюн кёрюнсе, зарны кёзю къамайды,
Джарыкъны ол джукълатыргъа джарайды.

¹ Р а х м у (араб.) — джазыкъсыныу, джумушакъ-лыкъ.

Анонимле джутларын бир сюрселе,
 Таша джинле, халкъгъа туру юрселе,
 Тюзелселе, ишлеб, гырджын ашаргъа,
 Къан орнуна суу-муу ичиб джашаргъа, —

Кечер эдик къоянкъулакъ умметни,
 Эсгерди деб адамлыкъны, миллетни.
 Ёлгенин да, кёлюбюзню аздыра,
 Къабырлагъа барыр эдик басдыра.

Берир эдик сый тюшюнюб ёлгеннге,
 Кечиксе да, тюзлюк джолгъа келгеннге,
 Сатлыкъ мискин тас болду деб, ахыры,
 Табаламай къояр эдик биз хыны.

Сын ташында джазмаз эдик «Кийик!» деб,
 «Кёб адамны талагъанды бу ит!» деб.

**В этой жизни помереть не трудно,
Сделать жизнь значительно трудней.**

В. В. Маяковский.

ДЖАШАУ ДЕГЕН — ТЕНГИЗ-ТЕРК

Сен келтирме кѣлюнге, аздым-тоздум деб,
Ким болса да джашауда мени озду деб.
Кѣлюнге зат джазыугъа да къатылады,
Унукъдургъан джюрекни аман джорады.

Сен келтирме кѣлюнге, ауруу бууар деб,
Ашыкъдырыб кѣрюме аджал къууар деб.
Кѣлге келген толургъа бир ёч болады,
Аман джора кертиге дженге барады.

Осал къууум этмегин, уруш чыгъар деб,
Асылсызлыкъ огъурну уруб джыгъар деб.
Акъгъа къара демегин: болуб къалмасын,
Кѣлсюз сагъыш джашауну нюрюн алмасын!..

Иги джора эте тур, скорме аманнга,
Заман сеннге бойсунмаз, бойсун сен анга.

93

Ыйых базар. Халкъ тул-тубан, кымылдау,
Къумурсхала къатышханча забада,
Арба-улоу, машинала, лахор, дау —
Кёз алдайды къолан дунья талада.

Бир кючюк а, номерчиги джылтырай,
Аякъ тюбге тюшеме деб къалтырай,
Иесинден ычхыналмай келеди,
Джортуб баргъан ач маскени кёреди.

Аралады кючюк кеси шинлиге,
Къарамайды дуньяда бир тиллиге,
Аууз сууун, джуталмайын, бёледи,
Джангыз аны, джангыз аны кёреди.

Кючюк эси ол маскеге кетеди —
Зар адам да тамам алай этеди.

Ачыкъ душман таша кьоркьюу салмайды,
 Чакъырады сени туру урушха.
 Кючюн сынау, эшта, бешиш болмайды —
 Тюз дженгилген этмесин терс гурушха.

Ачыкъ душман шохунг болуб да кьалыр,
 Кечер сени неда кеси кечилр.
 Зар сатлыкъ а не этдим деб махтаныр,
 Учузлукъдан не кёл табыб кечинир?

Келепен! — деб, билген андан баш бурур,
 Ол а сезер къайтыр дертни, дауну да —
 Окъсуз шкок экеуленни кьоркьутур:
 Иесин да, анга къаршчы джауну да!

Ый, тайышма, адам! Туугъан кюнюнгде
 Джокъ эди да аман иннет ичингде?!

95

Ма, джаш улан тири атлаб барады,
Учар кышча, ойнайды хар сингири.
Аллына уа джол ашыгыб чабады.

Узакъдады аны джашау ингири,
Ёседи ол, эси, саны кыамамай,
Джыр макъамды аны суйген дженгери.

Кыалай этгин, ол джигитге кыарамай:
Алгъа ётсенг, кёлю кюлюр джапынга,
Эршелмез, уллайгъанны аямай.

Бу кюнюмю мыдахлыкъда сагына,
Мен да джетиб кыошуллыкъма, демесин,
Былай топал тёнгеклени сафына.

Огъай, эсин улан бизге бёлмесин,
Джаш мыйыгъа мугур оюм келмесин!

- Ётюрюкден насыб къалай къуралыр?
- Улху, бариш — ма чакълары ёлюмню!
- Ишлемейин инсан къалай туралыр?
- Чирик намыс аздырады кёлюмю!

— Ким не айтыр? — Джокъду меннге башхасы,
Мени сюзген кесин сюзе башласын.
Мещан тюрсюн! Ол да меннге кюледи,
Ким этгенди төре, неми биледи?

Харакетди ол супуну зауугъу,
Мен а кюнню, азатлыкъны сайлайма;
Искусстводу юйюм, малым, джууугъум —
Джарыкълыкъны кюренинде ойнайма, —

Деди биреу — терк тырмашхан джангыгъа,
Тюз айтса да, этгенинде джангыла.

Бузоу табдым, деб къарт ийнек ёкюрдю,
Бузоуун а кёрмеди да, ёкюндю.
Андан сормай, сютюн саууб кетдиле,
Ана кёлюн бютюн да аз этдиле.

Тура-туруб эки бузоу ийдиле,
Унатырча къатылдыла, тийдиле.
Да не мадар, менде оноу джокъ эсе,
Деб джарашды, кёб тёзюучю бек тёзе.

Бузоуланы ол тирилтди, кёлтюрдю,
Дагъыда, хо, экичикни ёсдюрдю,
Амма, къалды кёрмей кеси тёлюсюн —
Сюеклери джыртадыла терисин.

Донорду ол, джашау борчу алайды,
Джаиын атыб, башхалагъа джарайды.

Донор деген эм хурметли адамды,
Халал, огъур муратына тамамды,
Исси къаны джан салады къансызгъа,
Халаллыгъы кёб джюрекге балхамды.

Тырмашмайды игиликге хакъ ючюн,
Кючсюзлеге юлешеди бар кючюн,
Саулугъундан тигим эте саусузгъа,
Джашайды ол, къайтартмайын ёнгкючюн.

Кёрген сайын бир инджюуню къыйырын,
Ачылады тийирирге хайырын.
Сый беригиз ол илешге, даусузгъа,
Багъалатыб хакъ багъасыз къыйынын!

Донорду ол: антсызгъа, не бурушха,
Хурмет даулаб, эталмайды гурушха.

Джылы келген, бухар бёркю, адебли,
 Ишибизге кириб келиб, кьол тутду.
 — Не деб келди бу кьарамлы, келбетли, —
 Деб сагъайдыкъ — хар ким ишин унутду.

— Уланыма, — деди, — асыл халкъымы.
 Бизде намыс... ишленмеклик, уят, бет!..
 Къызгъанмайма мен кишиден хакъымы —
 Кел, инджилген, кереклинги ал да кет!..

Кюнню, динни шагъатлыкъгъа тутду да,
 Не къызгъанч да мал берирча джаншады,
 Тау адетни аркъасында букъду да,
 Талай сомчукъ атыгъыз деб бошады.

Мас ийманын чагъа, къабын тешди ол,
 Терк огъуна кёкден джерге тюшдю ол¹.

¹ Мас (къазах.) — эсирген.

Дюрген «газик» сант парийни ачитды:
Чайыр джолгъа джагъыб кетди бутларыш.
Ачы джылау къулакъланы сасытды,
Къалтыратды адамланы сыртларыш.

Бир къауумла сын ташлача къатдыла,
Къулакъ салыб ол сыйытда къаргъышха,
Сабийчикле джан аурутуб чабдыла,
Итни джолдан кёчюрдюле къырдышха.

Хар машина къанлы джауча кёрюнюб,
Ит тарыкъды, базыб сабий шохлагъа.
Джангы дюрген озгъан сайын, бёлюнюб,
Къансыб юрдю джан алыучу чархлагъа.

Парий салды резин чархха айыбны..
Эскералмай рульда кефли Найыбны...

Кёб джашады акъыллылай бу адам,
Джюрегини ургъанына тынгылаб,
Ышарылыб къараб турду туурадан,
Кёб инсанны дыгаласын ангылаб.

Джашау ючюн сермешиуде, тутушда,
Орун ала, тулпар кибик тартышды,
Кёрсе джакъсыз инджилгенни урушда,
Джан аурутуб, джазыууна къатышды.

Амма кеси, эски джюкден къутулуб,
Ёсалмады джашау бла тенгликге.
Чыгъыб келген джаш джетекле, къутуруб,
Аны озуб, ёрледиле мийикге.

Джокъду борчу, табмай заман арыргъа,
Тёлюлени барын джетиб барыргъа.

Гугук керти суймей эсе тѣлюсюн,
Нек сукъмайды аны къушну къойнуна?
Къара, элтиб, ол джюклейди «телисин»
Гитче назик чыпчыкъчыкъны бойнуна!

Сормай эмиб аны джюрек джылыуун,
Гугук бала гаккысындан чыгъады,
Къанат кериб, салыб бютеу къарыуун,
Юйлюлени уячыкъдан джыгъады.

Къалады ол, ие болуб уягъа.
Чыпчыкъ, келиб, имбашына къонады,
Къуртчукъну да къабдырыб бу хыйлагъа,
Къулагъына белляу тартыу согъады.

Алдыр гугук! Андан харам болурму?
Тохта... Гугук хыйла адам болурму?..

103

Тюбю — тенгиз, башы — космос океан,
Хауа лайнер кёб адамны элтеди.
Не узакъгъа къоратса да пелиуан,
Джер ахлуну джер болджалы джетеди:

Ма, мийикде излеб табыб аджалы,
Ауушады биреу джерчи ауруудан.
Къайтырыкъды бери — неди амалы?
Эрикмейди Джер кесине тартыудан.

Чексиз кёкде, атсыз-чуусуз хауада,
Тууду улан — джашауну джаш иеси.
Дау этилмез анга космос табадан —
Боллукъду ол джуртубузну эркеси!

Туусун-ёлсюн — адам деген тёрдеди,
Ёмюр юйю бу тебленген джердеди.

Не дай мне бог сойти с ума.

А. С. Пушкин.

Мараз хоншум сезимледен толгъанды,
Бу дуньягъа ишекликрек болгъанды:
Ол кёреди бизге таша халланы —
Байчи, шайтан деген кёзбау жанланы.

Къабыргъадан къарайдыла «адамла» —
Огъурсузла, хатачыла, харамла,
Хапар айтыб бу хатерсиз джазыудан,
Безмейдиле назик джанны кёзуудан.

Джукъланса да кесек нюрю кёзюню,
Барды аны дозиметрист сезими.
Сезеди ол ууланыудан тарлыкъны,
Рентген, альфа, бета, гамма джарыкъны...

Эшта, шохла, тутхан болур асыры
Атом ёмюр ачхан джангы «насыбы».

*Хвалу и клевету приемли равнодушно
И не оспаривай глупца.*

А. С. Пушкин.

Аллахха да, факъыргъа да, бийге да,
Нек эсе да, махтау керек болады.
Махтау салсанг, къайсы кынгыр чюйс да
Джан киреди, тюзелгенча болады.

Джарыйдыла махталгъанны кёзлери,
Джылы суучукъ шаг джюрегин тебдириб,
Махтаучуну джалгъан кука сёзлери
Сый кюсеген ич дуньясын кёбдюрюб.

Къошмайдыла не махтау, не махтаныу
Азарлыгъа джангы фахму, кюч-къарыу.
Ай медет а, турмай тубан басыныб,
Терк кетеди, джел сюргенча, чачылыб.

Кёзбау оюн: суйюнеди махталгъан,
Борч къайтыр деб, ийиледи махтагъан.

106

Бушууунгу энчилетмей кесинге,
Джюз адамгъа юлешеди джамагъат.
Разы болуб, сен джыяса эсинги,
Тюшюнесе, къаласа сау-саламат.

Джангыз эсенг, къууанчынг не берликди?
Ёртен эте сенде джанинган сернекни,
Тийре аны джаярыкъды, керликди —
Кёрюрсе сен чёбден болгъан ёртенни

Алайды да, кёб тюрсюнлю джамагъат
Къуралгъанды ол таблыкъны билгенден.
Биз болайыкъ джамагъатха аманат
Туугъан кюнде, джашагъанда, ёлгенде.

Халкъды хаким¹, анга бар, кёл излесенг,
Къууанырса, халкъ аллында тюз эсенг.

¹ Х а к и м (араб.) — акъыллы, алим, философ.

107

Джарлы джанын джалын тѣшде тюйгенди,
Кенг джашаугъа ычхыныргъа тырмаша.
Тюзлюк излей, ол кѣб кюнюн ийгенди.
Кюнлюлеге ортакъ джалгъа джараша.

Къайырылса, ол кетгенди тюргеге,
Кесин тыйса, хамут кийиб тургъанды.
Джегиучюню олтуртуб къоз гюрбеге,
Зорлукъ мизам муну бойнун буугъанды.

Бай. байлыгъын кѣнюр этиб джолуна,
Кюйшеннгенди, гюнах таудан ауса да.
Джекиргенди: «Быллаины берч къолуна
Тюк да къонмаз, кѣкден алтын джауеа да!»

Сора берчкъол, бойнун буруб зорлукъну,
Кеси салыб тебрегенди джорукъну!

Турист тауда зауукъ кюрен иеди,
Шахтер джерден чыгъарады хазнаны,
Ишчи кьол а кьурчдан тухтий тюеди,
Джазыучу да чемерлейди джазманы.

Аллай кёбле этедиле кёб хызмет¹,
Ашайдыла, ичедиле хар кюнде.
Огьурлу джер тёкген сейир берекет
Боркьулдайды кьайсыны да юйюнде.

Иги хантны, айхай, ким да сайлайды,
Джокъ эсе да хант этиуде джумушу,
Джаны болгъан джерни дамын джалайды,
Кёкде болсун, сууда болсун турмушу.

Ашасынла! Ашатхан а джерди, джер,
Ол сеbebден хар ким джерни сыйын кёр!

¹ Хызмет (тюрк.) — кьуллукъ, ил, джумуш.

109

Сабийчигин бѐлей тургъан анасы
Къайдан билсин джашиы антсыз боллугъун,
Ол гюнахсыз, сют ийисли баласы
Сайларыгъын фитнесчыны къуллугъун?

Къайдан билсин бир элбуздукъ туугъанын,
Огъурсузну айнытханын, джуугъанын,
Аны адам этеме деб, къыйынын
Къобуб келген терен суугъа къуйгъанын?

Ол бѐлейди, «къабырыма саллыкъ» деб,
«Аманлыкъдан хаман кери къаллыкъ» деб,
Ара мюлкден, киши хакъдан юзmez деб,
Артыкълыкъгъа, хаулеликге тѐзмез деб.

Хо, билмесин: ашхы мурат — азыгъы,
Джазыууну ташалыгъы — насыбы!

- Сениге, адам, джаным кърман-садакъа!
- Эй, адамны сени джауунг кюесин!
- Ийнан, адам джан дарманды адамгъа!
- Таш бла урса, аш бла тюзет чойресин!

Джалгъан сёзле! Эки бетле элибле!
«Керти адам» демейдиле харибле!
Сёз тауушду, ангы башха тюрлюдю.
Бек кёблеге намыс, хатер кюкюдю.

Сен да, шохум, болма кемсиз ышанчакъ,
Супулукъгъа тёзюм салмай, чарлай бил,
Къойнун ачса сениге мецан махтанчакъ,
Намысыпгы сакълаб, андан джанлай бил!

Фитна бла фатауадан узакъ кет.
Этгенинги законладан таймай эт!

111

Адам эсе джер джюзюню асайы,
Сай нюзюрге нек салалды кьулачын,
Къаб башына чериу тарта, джампайыб,
Неде табыб махтанады кьууанчын?

Малгъа кьууанч — гебен тьубде семириу,
Ханеха байрам — суудан тоуб керилиу,
Той этерин излесегиз киштики,
Ауузуна джетдиригиз тишликни...

Адамгъа уа? Бир къауумгъа — ашауду!
Туусун, ёлсюн, келин алсын, кьыз берсин,
Азат болсун, бир оноуну тюз кёрсюн —
Кьууанч тою эрлай ашаб башлауду.

Сен а, шохум, изле хаман баш кьууанч,
Тюлсе да сен бюгюн ач, не джалангач!

Бурунча деб, сен кеф алыб тегюлме,
Джиклеринги чыкырдатыб керилме,
Керексиз сый тарта кириб башынга,
Мецанлыны сукъландырма бошуна.

Танг-алада екюрмесин кьобузунг, —
Шам шошлукъну кюрешмегин сен кьозуб,
Бу емюрню кёб сагъышлы миллетин
Чарлатмасын сени эски адетинг.

Джур кылыкъны алма кетген емюрден,
Бош тегюлме, болмагъанлай тегюдем.
Энди адет — марда салыу, кёбсюнюу,
Тергей билиу, алгъа къарау, бетсиниу...

Хар ишинги ёлче салыб, тамамла —
Кетгендиле озуу-безиу заманла!

113

Кенг дуньяны кьууанчына тнзилмей,
Рысхы джибге кьадалады кёб «сакъат».
Нек барады ол чий адет юзюлмей,
Ол болурму фахмуда баш санагъат?

Къызгъанч киши тенг этмейди аягъын
Сени джашау ат тебдирген башынга.
Ауушдурмаз кьолунда джерк таягъын
«Ёледжекни» кьангич кирик джашына.

Байлыкъ — буду тюшю-тюню, мураты,
Барлыкъ — буду махтаныуу, кьанаты,
Рысхы — буду хар неге да ёлчеси,
Батыу бола барады чал джелкеси¹.

Хата джокъду: джангыз олду чунгуру,
Кёбдю аны догъурасы-дугъуру.

¹ Джелкесинде чунгуру болгъанны кьызгъанчха санагъандыла халкъда.

114

Ара ишге — эки арабдан бир араб:
«Кёрюнеди», «гюрт-мюрт кибик» этеди.
«Семиз» ишни ол табады джыйылаб,
Учхав къушча, анга дженгил джетеди.

«Сол» ишледе кьолу тухтуй тюеди,
«Иш марданы» беш кьат джабыб иеди.
Къызыныуну ол чыгъады башына,
Ара иини сала-сала къашына.

Тириледи, тутадыла санлары,
Толадыла, туадыла планлары:
Ангылайды излемлерин джашауну,
Джангы джолун таб адамгъа ушауну.

Къайда джангы! Бек эскиди ышаны —
«Кесиме!» деб, джер тартады мещанлы.

115

Бир темирчи — ышармагъан, кюлмеген,
Темир тилден ёзге тилни суймеген,
Бир тер атыб, беш кере суу тогъуучу,
Къызгъан тешде къурч тартыуну согъуучу, —

Ушай эди кеси къызгъан темирге,
Тил тутханлай джетё эди ингирге,
Тил ачдыргъан чыкъса, исси къабдырыб
Къоя эди, гырхысына чакъдырыб.

Сейир дунья! Ички, эниб тамакъдан,
Джылытханлай ичинде буз хауасын,
Эштир эдинг, туугъан кибиб джомакъдан,
Суймекликге эжиу этген ауазын.

Аз кетгенлей джюрегинден джашау тот,
Джана эди бугъуб тургъан алтын от!

116

Джер джюзюню кёб фахмуду инсаны,
Культурагъа, илмугъа бола тиреу,
Бай билимни бегитеди бетджанын,
Аны ючюн излемей хаъ, бюсюреу.

Бир къауум да, салыб кючюн, къууатын,
Ангыларгъа кюрешеди аланы,
Къууанады, хазыр джолну къоратыб,
Киргенине, ачыб хазыр къаланы.

Хаухну алыб, хаух берирге ёчлери
Киедиле танг хурметли бёрклени,
Энчи джолгъа джетмесе да кючлери,
Арба джолгъа бурадыла кёблени.

Мындан ары ким джеталыр алдагъын,
Къыйыи эсе ангыларгъа артдагъын?

117

Биз термилиб кычырабыз: суу, суу, суу!
Суу болмаса, сабаныбыз — къаран, къуу,
Ол джуумаса, джерни юсю — букъу, чарс,
Дунья халек, джырмылана, джашау тас.

Амма, къууан: океанла, тенгизле,
Къара, гара, къобан суула, джангурла —
Къуядыла джашау къууат, кюч бизге,
Кирни джуууб, шам джуртланы джангырта.

Кёбдю борчу, кёбдю сууну джумушу,
Джай салады аны кёксюл кюмюшю.
Чексиз кенгди табигъатиы хатери,
Джангыз сууу, сууу ючюн — аперим!

Шежде суугъа, энтда бир борч алалса, —
Кирибизни джюрекден да джууалса!

Ким неге деб таба болур баласын,
 Къаллай тѣлю кюсей болур ичинден?
 Сюе болур хар бир джанны анасы
 Балачыгъы баш болурун кесинден.

Ит тилейди эки бетли болсун деб,
 Тагъылгъанлай юрюб, къарны тойсун деб.
 Киштик сыйны джалбарыуда кѣреди,
 Алдырлыкъгъа баш магъана береди.

Булбул дейди: «Балам болсун джырлаучу,
 Фахмусундан азаб табыб джылаучу»¹.
 Къуш айтады: «Учсун балам мийикдѣ,
 Сукъланырча джерде джесир кийикле!»

Бир-бир адам — барын озсун балам деб,
 Табынганлай турсун анга Алам деб!

¹ И. А. Крыловну «Соловыи» деген баснясындан оюм.

119

*Аллах кеси джаратханды шайтанны,
Энди кеси хорлаялмайды аны.*

Кипкеланы Хамит.

Чыркым деген — азгын ауруу, келепен,
Кёблюкден да кёб джыяды къайгъывы.
Гитче джыйын, безиб сабий кёмеден,
Ыстымлайды кийикли тау айрыны.

Эришеди, уллугъа тюл, гитчеге,
Бойсунады, заманнга тюл, аманнга,
Джашауунда, хар ишинде кечиге,
Секиреди, джарыкъгъа тюл, тубаннга.

Иш этгенча, аллын тыя джюрюшню,
Ол кесине къуджур аула эшеди,
Сермейме деб тамам онглу юлюшню,
Не уругъа, не къабханнга тюшеди.

Берие деб да чыгъаргъанды бир азаб,
Болалмайды малкёзлюкден да азат...

¹ И. А. Крыловну «Соловьи» деген баснясы дан оюм.

Дюрген Шамак, бёрк кийгенлей огъува
Тебрегенди, терсейуден тогъайыб,
Ол, иш этиб, атламайын онгуна,
Сайлагъанды чауул джолну тогъайын.

Махтар затны джашыргъанды тереиде,
Бедишни уа чыгъаргъанды туурагъа,
Ашхы адет тууса эски элинде,
Атылгъанды Шамак аны туураргъа.

Джангы туугъан огъур шартны бойпуна
Къадагъанды Шамак-молла тырнагъын,
Амма заман, кирмей аны къойнуна,
Тайдыргъанды джолдан халкъны бырнагын.

Тау ырхы да тамам алай этеди:
Не тирелген дюккючню да элтеди.

121

Джолда сениге бизни таулу джолукъса,
Умут этме сансыз озуб кетерге:
Саламлашыр. Субай сёзден сорукъса,
Кёчер сени джик-джигинги тинтерге.

Чучхуб сорур туугъан, тургъан джеринги,
Тамырынгы, къартларынгы атларын,
Таныб бошар муратынгы, кёлюнню, —
Сора айтыр джууукъ джетген халарын.

Сейирсинме: ол тутады эсинде
Ез халкъыны башдан-аякъ сырларын,
Кёбден бери хар тукъумну юсюнде
Келиб тургъан айтыуларын, джырларын.

Кеч аны сен. этме бырناق не эрек —
Табигъатны уланыды мубарек...

Бёрюле да керекдиле, дейдиле,
Табигъатха барды хайыр аладан:
Кийиклени хомухун чеблейдиле,
Къутулады эм тыйыншы, абадан.

Хо, кийикни кийик этген бёрюдю,
Ашагъаны къайда хомух тёлюдю,
Къоратады шошиу, саудан ёлюню,
Кеси халал санитарча кёрюнюб,

Джамагъаты тауну, ташны, чететни
Не сёксе да ол сан къыйгъан адетни,
Джортадыла уучу, ызчы бёрюле,
Тулукъ соя, базук къыркъа, кериле.

Ол адетни санаб ашхы мизамгъа,
Алгъандыла бир-бир кийик адамла.

Школ бизге ангы, билим береди,
Юретеди тюз иннетли болургъа,
Устазынг а хар ишинге тѳреди —
Сен эркинсе адамлыкъдан толургъа.

Джокъду школда окъутууну бир терси,
Хыйлалыкъны, фитналыкъны бир дерси.
Джокъду анда осал ишге тюзетген,
Бетсин, алда, кукалан деб юретген.

Сора къайдан чыгъадыла хагокла,
Джашау кѳлде уста джюзе билгенле,
Фарисейле, талейранла, видокла¹,
Тюз адамгъа ачуулары келгенле?

Кѳб болурла мещанлыкъны вузлары,
Устазлары, факультатив курслары.

¹ Фарисей — бетсиниучю, супу. талейран — XIX ёмюрде онглу француз политик, таша ишлени, тиллешиуню устасы. Видок — белгили француз ызчы.

Бурун поэт хур лирасын сокъгъанды,
 «Хаух дуньяны» къайгысындан букъгъанды,
 Музасы да «джырла, поэт!» дегенди,
 Ньююн тѣгюб, учунмакълыкъ бергенди.

Анга джылы ышаргъанды Аполлон¹,
 Сан тирилик келтиргенди Аквилон²,
 Кѣкден джаугъан тауушлагъа тынгылаб,
 Джырлагъанды, булбул тилни ангылаб.

Джырлагъанды, джаны талпыб, учунуб,
 Джюрекледен такъырлыкъны учуруб,
 Джашагъанды, музасына табыныб,
 Учуз болмай, халифлеге джалыныб.

Амма заман музаланы джортдурду,
 Лиралагъа аскер маршла сокъдурду.

¹ Аполлон — кюнню, джарыкъны, поэзияны ала-
 лахы (бурунгу грек мифология).

² Аквилон — бурунгу римлидеде Северден ур-
 гъан сууукъ джел.

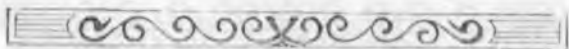
Гуду бошду, сыйсыз, джахил кЪоянды,
Кесгендиле бурун кЪолун, кЪуйругъун.
Джут кЪылыгъы хар кимге да баямды, —
Толтурады ач кЪарныны буйругъун.

Амма барды аны башха тюрлюсю —
«Алим»-гуду илмуланы тюлкюсю,
Ол сюрмейди тууарланы, джылкЪыны,
Урламайды кийимлени, джалчыны, —

Плагиатор — аты аллай «алимни»,
Бу зауаллы мысхыртады билимни,
Эй, урлайды эм теренде мыйынгы,
Джюрегинги, сезиминги, сыйынгы.

Небиз кЪалыр, ол тонаула джетселе,
Малыбыз да, джаныбыз да кетселе?

«Махтагъан джабар эшигин джарлыны», —
Деген айтыу халкъда бурун туугъанды.
Джалгъан махтау — самаркъауу къанлыны —
Джахил джанны хаман ызлаб тургъанды.

Энгда олду тынч ачыучу эшикни,
Хыйлачыны чыгъарыучу джарыкъгъа,
Тебретиучю хайыуан джатхан бешикни.
Чын бериучю къайда учуз карыкга.

Ол себебден сюедиле махтауу
Анга чыртда болмагъанла тыйыншлы,
Сыйлы юйню эшигинде къадауу
Къобарсакъ деб, сакълагъанла ныгъышы.

Къургъакъ махтау — кимге сөгюм, кимге сый,
Адам эсенг, учузлукъгъа бил джарсый!

Аны адам этеме деб, табигъат
Тюкюргенди, тюу деб, кеси кесине,
Андан бери, сокъураныб джети къат,
Ёкюнеди, джангылычын терссине.

Кюрешеди, джабар ючюн айыбын,
Тюзетейим, деб чабады ол чарсха.
Къаранчхагъа береди нюр къайыгъын,
Миндиреди Гемудагъа, Пегасха¹.

Уста къадар! Тыш къабугъун атдырыб,
Къарантханы кюн джарыкъгъа сюреди,
Тюрсюнюне кёзбау кюрен тартдырыб,
Ма, онунчу муза этиб сюеди.

Амма аны тазаларгъа ичинден
Табигъатны да келмеди кючюнден...

¹ Гемуда — нарт таурухлада пелиуан ат. Пегас — грек мифологияда Аполлон, музала миниучю къанатлы ат. Учунмакълыкъны кёзююнде поэтле да анга мингенча боладыла.

Сабий тенгле ойпай-кюле ёсдюле,
 Джелге-къузгъа бир тийреде тѣздюле,
 Юрендиле чабышыргъа, джюзерге,
 Кими ишге, кими да гыл юзерге...

Айгыр кибик тыш къарамда башхалыкъ
 Эслетмеди биринде да джаш къылыкъ.
 Кёрюнмеди ич дуньяда теренлик, —
 Ма ол эди башхалыкъны береллик.

Бир джолда уа джазыу къуджур чам этди:
 Бир шохайчыкъ ёрге чыкъды да кетди!
 Ийнаналмай айландыла тенг джашла:
 Ким берди сый бары билгеи джолдашха?!

Сен, мен билген башчы, алим — неди ол?
 Онглу боллукъ, кѣкден тюшюб, онглу бол!

Мёлекчала терилиучю заманда
 Мёлек кеси терилмез деб турмайбыз.
 Неда аны, юренсин деб аманнга,
 Эсин джерде хыйлалыкыгъа бурмайбыз.

Хар нени да сатхан-алгъан джут кюнсе,
 Ёз фахмусун Азраилге сингдирсе,
 Не ышаныу, мёлек, мюлкге алданыб,
 Тебремез, деб, хатасызгъа къадалыб?

Къонгур джыл ма ол заманда келликди:
 Азмыч къауум берне къойнун-къолтугъун,
 Къырымдысын джаны ючюн берликди, —
 Джабайым, деб, Азраилни къутугъун.

Да, насыбха, мёлек «байды», дейдиле,
 Дунья малгъа къарамайды, дейдиле!

*Вослед тирану полетело,
Как гром, проклятие племен*

А. С. Пушкин.

Наполеон... Аига махтау джаудура,
Тил джаусузла болгъандыла джадала,
Зорлукъларын алдау бла джуудура,
Аягына шежде этиб, джалбара.

Адетдеча, чыкъгъандыла къаршчыла.
Ол джаллат а таймагъанды адетден:
Хар къачан да кёб баш кесген башчыла
Тургъандыла, толуб сыйдан, хурметден.

Бу да кеси бийлик этген кёзюуде
Сегиз джюз минг челек къанны тёкгенди¹,
Бой салмагъан адамланы эзиуде
Тамам мийик дараджагъа джетгенди.

Джюз минглени кыргъан къанлы, джетиб дерт,
Къуру бирчик ауушханды — ай медет!

¹ Къазауатны адамлыкъгъа къаршчы аманлыкъ этиуге санаб айгъакълаучу орус джазыучу М. Энгельгардт тергегенинге кёре, Наполеон «кесини сыйлы башчылыкъ ишини кёзююнде 800000 челек адам къанны тёкгенди», эки миллион адамны тас этиб. («ЛГ», 6, 1982 дж.).

131

Хочется нарисовать такой пейзаж, чтоб зрителю слышалась музыка. А рядовой художник — это оскорбительно!

(Суратчы тенгими кредосу.)

— Искусствода сайламаны таньгучу
Ушатырча музыкагъа хар затын,
Кюрешеме, — деди сурат салыгучу, —
Мен салыргъа табигъатны суратын.

Термилеме джан къуяргъа бояугъа,
Джырлатыргъа булутланы, тауланы,
Ойнай тургъан хар сызчыкыгъа, оюугъа
Сокъдурургъа тартыуларын сууланы.

Къайдан болгъун табигъатча суратчы!
Базмасам да анга тенглик этерге,
Мен кюсейме ол салдыргъан суратны
Джылы къолдан ёмюрлюкге теджерге.

Орта сурат — табигъатха мутхузлукъ,
Орта фахму — суратчыгъа учузлукъ!

Джанынг кимге сукъланады деселе,
Айтыр эдим: — Кёкде учхан тау къушха!
Шохум, къайры атланаса деселе,
Айгыр эдим: — Кёкле-тюбю ауушха!

Къуш болсам а, алтын кюнню тюбюнде
Джукълар эдим акъ булутну юсюнде,
Джокълар эдим дуньяны минарасын,
Апсатыны къаяларын, уясын.

Фатар этиб джитилерин тауланы,
Тогъур эдим сютбашысын хауаны,
Тоймаз эдим кёкге къараб туруудан,
Азатлыкъгъа табыныб баш уруудан...

Амма, къушну кёзю джерге къарайды,
Насыблыгъа ол да мени санайды!

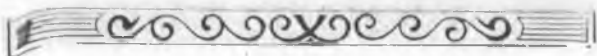
Къушха сукълан, дейди кълюм дагъыда:
Джашау орну джангыз тюлдю, экиди,
Джокъду анга джылны усу, чагъы да,
Джокъду чеги: кёкде, джерде эркинди.

Санларына тулпар кючю джайылыб,
Ол джашайды узакъ-узун ёмюрню,
Таракъ тишли къанатларын къайырыб,
Паралайды толкъунларын эфирни.

Амма кёкде джаны ючюн джюзгенни
Къарны ючюн кёзю ташны гешеди,
Багъалатыб джерни — джашау бергенни, —
Кексюл кёкден къайтыб таугъа тюшеди.

Джерден ёзге джокъ эсе джакъ турмушха,
Джерчибиз деб, биз этмейик гурушха.

Марда салмай ууакъланы эзиуге,
Кит джашады, джолукъмады айыбха,
Бир кюн тынды — джокъду мадар кёзюуге:
Уллу кеме да минеди къайыкъгъа.

Ол чёблеген джюз минг джанны юзюю
Терк басынды пелиуанны юсюне,
Чачды аны, сау къалдырмай бир джигин, —
Не джеталыр кёбчюлюкню кючюне!

Минг ашхында кит-мазанкой эриди,
Борчун тёлей, толмай зауукъ иннети.
Ашаучуну ашау этиб керилди
Океанны ол инджитген «миллети».

Бу баснябыз залимлени сёгюудю,
Ийнансынла: аджал деген кёзюудю!

135

Эки хали тюбеученди бирледе:
Керти бла къара бетли ётюрюк.
Сен а эртде къутулгъанса кертингден,
Ётюрюгюнг аны саудан ёлтюрюб.

Андан бери — хайда халкъны алгъасат.
Керек болса, болмаса да — агъарт, сат.
Джокъну баргъа, къанны къуннга къатышдыр,
Хар озгъаннга бирер тамгъа джабышдыр...

Шашдыраса: бек къыйынды ийнанган,
Сен инсанса, джер ахлуса, дегеннге,
Адам къабха сансыз кириб айланган
Шайтан тюлсе, джин да тюлсе, дегеннге.

Сен эмчегин эмиб ёсген ётюрюк
Къойду сени. кёмюк этиб, кёбдюрюб!

Бой салыргъа тырмашханды туугъанлай,
Киндикчиги терисине букъгъунчу.
Андан бери къолу бойнун буугъанлай,
Ма, джашады, ёлюр тюгю чыкъгъынчы.

Ол киеди либералны абасын,
Джукъласа да, тюшюрмейди юсюнден.
Сакъ солуйду кёлсюзлюкню хауасын
Эси къоркъа башлагъанлы кесинден.

Ич дуньясы ташадады. Тюз, алай
Кюрешеди, этиб ууакъ накъырда.
Айланады, тыш къарамы кёз алдай.

Не боллукъду аллай шошха, сабыргъа?
Кюлтюм-салмай, таб тюшюрмей, тазалай
Элтирикди сыйдам чархын къабыргъа!

Ууаныкны юретебиз деселе,
Бурнун буруб, эмиликге минселе,
Ёлюм азаб чырмалгъанча бойнуна,
От тюшеди хар бирини къойнуна.

Азат джанла, табыб кийик кюч, къууат,
Ууалгъынчы этедиле къазауат,
Зордан къоруй эркинликни хауасын
Боладыла бары зорлукъ табасы.

Андан ары, кюйсюнмейин бир кюнюн,
Хар ким тюйюб ашырады ёмюрюн,
Джегиледи, къара тери тёгюлюб,
Дертни терен тенгизине кёмюлюб...

Адамла да боладыла аллайын —
Сынагъанла капиталны борбайын.

Къагъыт, къалам — ма поэтни кереги,
Джокъду ташы, лагъымлары, кюреги, —
Ишлейди юй. Керек затны, къыйынны
Ол табады теренинде мыйыны.

Конструкторду, джангы затла ишлеучю,
Джашау бере кёб сынамгъа, табышха,
Хар сёзюне джан салыргъа излеучю —
Поэт, базыб, кимге кирсин болушха?

Хазналары ол тегеди тышына,
Сакъламайды бир шапагъат башына.
Джыйыучу уа байлыкъ джыйыб барады,
Кесин андан танг мийикге салады.

Махтанады джукъ чыкъмаучу кесинден,
Кёб алдым деб излеучюню дерсинден.

Кюн батхандан хапар келди: мор джылан
Тарбыуунда джанын кеси алды деб,
Энди тикде джалан ёсген мынгылан
Анга ахыр сын ташлыкъгъа къалды деб.

Бу хаарны сакълай эдик термилиб
Деб, джамагъат ол тик таба сюрюндю.
Джан алыучу «джаулу къайиш», эмилик
Бек кёблени кёзлерине кёрюндю.

— Хай-хай-хай! — деб биреу къайтды, тартына, —
Ёлсюн-къалсын, джокъду барыу къатына:
Мор эмина джайылыбды алайда¹,
Ол хауаны солур кибик кёл къайда!..

Кетди джылан джер азыгъы болургъа,
Къалды къабы илгендире туургъа.

¹ Мор эмина — фашизм.

Биз билиучю эки бетни орнуна
Барды аны халкыгъа туру юч бети.
Адам тюлдю, амма адам джолуна
Чакъырыргъа джетишеди къудрети.

Джашайдыла: «ахырат!» деб — бир бети.
Экинчиси — бу дуньяны балсыта,
Кюнден толуб, джылыу теге келбети,
Ючюнчю бет — «ёмюрлюк!» деб джарсыта.

Тартадыла ала бирер джанына,
Хар бет сайлаб кюрешеди мёлегин.
Ючюнчю уа, нюрюн джайыб къанына,
Тазалайды несини джюрегин.

Юч бетли джан, табын къайсы джары да, —
Бош бигмегси болурламы бары да?

141

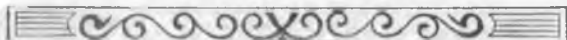
Къошунлада джангы боза ойнайды,
Къошунлада джырчы айран къайнайды,
Бирсиледе — чагъыр деген аджайыб —
Бары махтау сакълайдыла, сымпайыб.

Ма дагъыда орун алгъан гырынла,
Къошунлукъну хурметине къырына,
Емюрлюкге джыйылгъанча ичгери,
Турадыла, кёбе-чёге ичлери.

Атылырча кёрюнеди хар бири,
Келген кибик бир тирилик этери.
Къайда тири! Джаншайдыла ахсыныб,
Бомбалача, ич къууатха базыныб.

Халкъ ичинде джашайдыла къошунла,
Дуньялыкъгъа тыш къаблары къошула.

142

Бош кюрешме универсал болургъа:
Илму, билим бергендиле кёб джетек.
Тырмашады джетек ёсюм алыргъа —
Хар джетекден къуралады бир терек.

Илму терек. Ол чачады урлукъну,
Аслам болсун усталаны саны деб.
Энди къуру зар мещанлы сорлукъду,
Нек билмейсе муну неда аны деб.

Аулаб джюрюй тюзню, тауну, ауушну,
Эштген болур мещанлы кёб тауушну.
Сеннге, шохум, таууш деген — джукъ да тюл,
Ишии билсенг, он бармагъынг — он ёкюл!

Бир ишни бил, амма терен, тикирал,
Башхада бол солдат, анда гемерал!

Дамаск кърчдан ишленнгенин джашырыб,
Бир аммачыкъ джюзден артыкъ джашады,
Табханланы, табханын да ашырыб,
Бу дуньяда борчун төлеб бошады.

Сансыз чөбчюк, бугъуб къарай уядан,
Ол да элге берген эди бир бала —
Асыл улан — джашлай кетди дуньядан,
Къалды амма, ёлгенлеге тарала.

Бир кюн айтды: «хы, кетеме энди мен,
Тюберикме эт ахлума, джашыма!
Ёмюр тынчылыкъ — ма джюрегим кюсеген,
Кёб кечиндим, аджал тилей башыма...»

Ёмюрлюкню шошлугъуна къызына,
Кетди амма, чырт къарамай ызына.

Нек джарсыйса, этер ишим кёбдю деб,
Ким кетгенди, бютеу ишин тындырыб?
Нек кьоркьаса, кьабыр сууукъ кебди деб,
Бошамадым деб дуньяны кьыдырыб?

Сагьышланма, мен бердим, ол алды деб,
Къыйынлашма, мен кетдим, ол кьалды деб,
Мен эзилдим, ол а зауукъ этди деб,
Мен кечикдим, ол муратха джетди деб.

Ийнан, шохум, сен да кёб зат этгенсе,
Эм кеминде бир муратха джетгенсе,
Къууанчынг да, зауугъунг да болгъанды,
Джашау салгъан талай борчунг толгъанды.

Джарадынгмы не сабийге, не кьартха,
Бас кёлюнгю — сен джетгенсе муратха!

145

Ана — сыйлы, эм багъалы, эм татлы,
Ата — билек, битдиреди къанатны.
Экиси да керекдиле сабийге,
Къабыргъала керек кибик хар юйге.

Ана — джаны, ата — саны, дагъаны —
Къайсын сайлар, къайсы аслам джарайды?
Сорма алай, къыйнарыкъса баланы:
Джанны сандан айырмакълыкъ къалайды?

«Мама!» десе, учунады джюреги,
«Папа!» десе, бегийди джаш сюеги,
Бирем башха излемейин аланы,
Ма, бир этди сабий эки къаланы:

«Мана!» деди, уллуланы юрете,
Табигъатда айрылыкъны тюзете.

Къыш ингирде джымай баргъан къагыннга
 Бир «дин къардаш» дангыл тюзде тубеди.
 «Баджим, вай!» деб келди аны къатына,
 «Не агълайсын?» деб, «кёмюклюк» теджеди.

Къатын айтды: «Шукур болсун аллахха,
 Сен джолукъдунг, бушуу кюнде болдунг джакъ».
 «Къардаш» деди: «Баджим, о шу тарафда,
 Сен ёлесе, чох яхшылыкъ боладжакъ!»

«Сагъырлагъа»¹ баджи къатыш барыргъа.
 Тебинди да, узакъ элтиб тонады.
 «Истей эсенг» джанынг бла къалыргъа,
 Дыф демейин, къайтыб кет деб къорады.

«Дин къардашдан» кёлю къачды «баджини»,
 Думп болдула къара джини, акъ джини...

¹ Сагъырла (тюрк.) — ёксюзле.

АРАБ ШОХЛАРЫБЫЗГА

Арабыла — кѳуу тюзлени буулары,
Кюнде кюе, кѳатыб кѳалгѳан темирле!
Юсюгюзде, кѳайнаб кѳуруй суулары,
Терен табла салгѳандыла ѳмюрле.

Тамырыгѳыз — джерни джети кѳатында,
Тенгизледен теренди кѳѳ сырыгѳыз,
Халкѳдан халкѳгѳа хурметни кѳанатында
Кѳчгендиле акѳылыгѳыз, джырыгѳыз.

Адам улу бешигинде кѳѳюуде
Айлангансыз, сыйдан, кючден толуб сиз,
Чыныкѳгѳансыз душманланы эзиуде,
Артдан артха джукѳлангансыз, талыб сиз.

Сѳннген отну кюлде кѳалыр джинкиси,
Ертен болуб кеталлыкѳды ол кеси!

Историянг кёб джигитни кёргенди,
Халкъ сакълайды тулпарларын эсинде;
Мёлегинг да урушлагъа киргенди —
Айланады къазауатчы тюрсюнде.

Кербалада кылыч ургъан Хусеин,
Аслан, Алий, къазауатчы халифле
Джасайдыла джигигликни музейин.
Тебсинле деб джахил, ётсюз харибле.

Джууашла да батырлыкъдан толсунла,
Джылы къолдан от ачсынла джаулагъа,
Ала бюгюн хусеинле болсунла —
Келир хорлам азатлыкъгъа саугъагъа!

Юрюл джаугъа! — Халкъ тюркюрсе, кёл болур,
Уф дегени — джауну элтген джел болур!

Огъай десенг, араб шохум, тагъалаи,
Бир тил табма, кюч джыялма да булгъан,
Джаула сени тюйюб, тулукъ этсинле,
Кяба ташны сормай алыб кетсинле!

Теблесинле намысынгы, джеринги,
Джесир этиб къатынынгы, эринги,
Чыгъарсынла тыбырынгда къаугъала,
Салыб сеннге кетмез табла, тамгъала!

Тепсет джауну, чаб сен кеси къошунга,
Хайда тюйюш, хайда ёлюш бошуна!
Алай эте, къайыр болур эсенг а!
Джабышыучу чайыр болур эсенг а!

Тюшюн, марджа! Бол, хорламны хазырла,
Умут этме бёрк алыргъа хазыргъа!

Арабийя! Бу дуньяда, мында да
Барды джандет — туугъан джуртда азатлыкъ.
Аны билсенг, джаннган отда, къумда да
Табарыкъса джандет шошлукъ, рахатлыкъ!

Алайды да, джер тюбюне ашыкъма,
Изле даулет джер башында, джарыкъда.
Мюлкюнгю да сен джаулагъа ташытма,
Сууабды деб, зорлукъ чекме тарлыкъда.

Ийме къолдан насыбынгы, ашынгы,
Бур бетинги джангы хыны хауагъа,
Душманлагъа сен кесдирме башынгы,
Намазлыкъда терен уюб дууагъа!

Уян, араб, кел джигитлик халынга,
Теплетме сен шам джуртунгу къанлынга.

151

Арабийя! Отду тюбюнг, башынг да —
Сен джашайса от тенгизни ичинде.
Энергия! — Ма азыгъы-ашы да
Бу дуньяны, техниканы кючюнден.

Тауну, ташны эритирча бир кюнле
Джанадыла, кирпич къакъмай, тѣппенгден,
Къум тюзледе бугъуб тургъан нефть кѣлле
Къайнайдыла, джаханимча, тюбюнгден.

Тѣрт джанынгдан «алтын джангур» джауады,
Терилте да, бугъоу сала санынга.
Уян энди! Тюзлюк сеннге ауады,
Мында да эт сен бир мадар джанынга!

Джый отунгу, джандыр джауну бетине, —
Тюзлюк уруш айыб тюлдю кертиге!

152

Барадыла кириб хыны боранла
Чеклериңден рахат кёллю джуртланы,
Джигит уруш этедиле уланла,
Гюрюлдетиб танкаланы, тобланы.

Къозгъал, араб, биринг бирге базман бол, —
Джалыныб а джаудан къачан къалгъанса?
Сени къысхан, сениге уру къазгъан — ол,
Хо, къолунга сауутну тюз алгъанса!

Джангыз тюлсе, толудула шохларынг,
Совет джуртум да сениге джан басады,
Ол биледи тюзлюк ишни онгларын,
Иннети да чокъракъ суудан тазады.

Энди, турмай онгиса-солгъа табына,
Джауиу бута, терк джый аны къабына!

«Джандет!» Мында сынайдыла тюзлюкню
Хаух дуньяда азаб чекген мукъминле,
Сыртларындан атадыла джюз джюкню,
Тилек толуб, келедиле хур кюнле!

Хар инсанны — кючден толгъан заманы,
Джокъду орун ассы ишге, гюнахха,
Барды бир борч — джайыб нюрлю абаны,
Чархын кыйнаб, шукур этиу аллахха.

Джаханимде тууб ёсген мискинле,
Сийрат кёпюр табанларын кесгенле
Тюшгендиле динисламны джолуна,
Мёлек полкну, хур кызыланы кьолуна¹ —

Сора, дунья джаханимден тогъайыб,
Ол джандетге ашыкыгъаинга — джокъ айыб!

¹ Муслиман дин джандетни бу халда суратлайды.

Джаханимде джашау эте, термиле,
Сен кёлюнгде ишлегенсе джандетле —
Сют кёлледе джюзген шемшер кемеле,
Суу буракъла, офуракъсыз умметле;

Акъ къалала, салкъын наркла, чегетле,
Джандет ашла, Хауа суйген кёгетле;
Къарт, ауругъан, ишчи, хыйла, бёрю джокъ,
Эм сейири — дунья къайгъы, ёлюм джокъ!

Адам бары — онбеш джылда! Джарашыб,
Бютеу жанла джашайдыла шохлукъда,
Джандетлени къат-къатындан къарашыб,
Тогъуйдула ёмюр зауукъ бошлукъда¹, —

Деб тураса... А-я, мында «обурла»
Анда тёрню да «ыйырлыкъ болурла.

¹ Муслиман дин джандетни бу халда суратлайды.

Карта этиб мешок бла бир къумну¹,
Сугъулгъанса, Меккя, аны ичине.
Джан-джанынгдан джыйыб джашил тукъумну²
Тургъанса, ой, зем-зем суула ичире.

Кенг джайгъанса тамырларын исламны,
Бутакъларын джалгъагъанса халкълагъа,
Сингдиргенсе шериятны-мизамны
Сарылагъа, къаралагъа, акълагъа.

Къаджыкъмайын, эринмейин элтгенсе
Къайда таша ёзеннге да тилинги,
Тауда, тюзде чомарт себиб кетгенсе
Культурангы, джанынг бла тининги.

Сейир араб! Джукъланыудан не хайыр?
Энтда сагъай — тюзлюк таукел сагъайыр!

¹ Саудовчу Аравия картада мешокга ушайды.

² Муслиманла исламны джашил байрагъын тутадыла.

156

Араб шохум! Байлыгъынгы тонаргъа
Аз тюлдюле акулала, устала.
Къарыу табмай джут джыйынны онгларгъа,
Кечинесе, къача, кёче, къыстала.

Кёб да тездюнг, ауур джюкден бюгюлюб,
Джалчы болдунг сормаи келген къонакъгъа,
Бу дуньяны татыуундан тюнгюлюб,
Ийдинг эсни таурух бла джомакъгъа.

«Шохла», сени терилтиуден эригиб,
Джумдурукъну ийисгетиб кёрдюле.
Аман тишли итле, бары биригиб,
Къуу теринги тёрт джанына кердиле.

Совет джуртум ол кюн сени джокълады,
Адетдеча, тюзлюк джанын джакълады.

Палестинаны бушуулу арабы,
Къаллай кючге ёшюнюнгию тирединг,
Азатлыкъгъа, рахатлыкъгъа таралыб,
Ненча джуртда къонакъбайла излединг!

Сен термилсенг бугъоуланы ташларгъа,
Тюзлюк антынг джаугъа ауур тиеди.
Тырмашмайса сен джалбарыб джашаргъа, —
Душманынг а бойсунууну сюеди.

Алгъасама къоранчларынг ачыдан:
Бошунагъа тегюлмейди джерге къан!
Сабийингден акъгъан хар къан тамчыдан
Тууб ёсер тюзлюк суйген пелиуан!

Сен къайтырса шам джуртунга махтаныб,
Ёмюрлюкден ёлюмсюлюк сый табыб!

Халкыгъызыны юзевиз деб тукъумун,
Уу джыланла уягъызыны чачдыла.
Палестинаны кюсете от къумун,
Юсююзге джаханим от ачдыла.

Уруш эте, сиз къачдыгъыз джер-джерге,
Къалалдыгъыз, къанлы джаугъа ийилмей,
Юрендигиз къаты уруш этерге,
Тюзлюк ишни къоруулауда бюгюлмей.

Узакъ шохла джан аурутхан кёзюуде
Хомух ахлунг, джалгъан сархлы супула
Къарашдыла сизни къырыу-эзиуге,
Бешиш ала, кенгде бугъа, къубула.

Сиз чыкъдыгъыз урушдан борч толтуруб,
Энди ала джыласынла олтуруб!

159

Байлыгъынга кёзю джаныб, кёб джауунг,
Мамыр араб, айландырды башынгы.
Къыл кёпюрге миниб такъыр джашауунг,
Гырджынынга тым этди кёз джашынгы.

Джулдузлу кёк болду сени къашпагъынг,
Шатырчыкъла — шахарларынг, эллеринг.
Къайры киргин, къайсы джуртда къышлагъын! —
Ахырзаман сеннге бурду джеллерин.

Тиширыула, тылы джаза эшикде,
Талпыйдыла юй джылыуну кёрюрге,
Сабийлеринг, къараб бирер тешикден,
Кюсейдиле бусхул тобну сюрюрге.

Не да болсун — чабма къара кьерге,
Къадал, кюреш бир-биринги сюрюрге!

Палестина, болма душман табасы,
Эсле, кесме кесинг минген бутакъны.
Ауурду бек айрылыкъны джазасы —
Билетеди бир-бирине бычакъны.

Кеб джизгинге хыйла кьолдан кьатыла,
Удуйдула джаула сени кесинге.
Кёр: бир-бирин бутайдыла батырла,
Тюзлюк ишни айландырыб терсине.

Иннет бирлик баш джолуду хорлауну.
Кюрешиуде кьаллыкъ тюлсе сен джакъсыз.
Ма аманат: табигъатны сакълауну
Тюшме Къызыл китабына замансыз!

Тегерегинг душман эсе тюбелек,
Анга ачыугъа суй кесинги, мубарек!

ЧИЛИЧИ ТУТМАКЪНЫ ЭЛЕГИЯЛАРЫ

161

Кёзюгюзгё кёргюзчюгюз: джаш адам
Аягъындан тагъылгъанды тик ёрге,
Азаб чеге, джанын этиб тас, харам,
Кюрешеди китабланы тинтерге.

Эзиледи ол, тёзюмсюз Прометей,
Бойсунмайды кюрешюде борч анга.
Оюмлугъа къайда къачан да, эй-эй,
Сейирдиле джашау, сынау, эс, ангы!

Ол, шын туруб, башха кёзден сынайды
Бу дуньяны алчю-гюлчю суратын.
Азаб чегю ойлашыргъа джарайды,
Чексизликге учундура муратын.

Шеляхны да барды асыл ёрюшю,
Джаныб джашау — сайламаны юлюшю!

Къыйын кюнде джигитликге бел байлаб,
 Къаратабыз кёзно асыл юлгюге.
 Кёкюрекде гюрюлдейди дерт, къайнаб,
 Берилсе да умут джашау белгиге.

Саркъадыла кюнде, тюшню тебрете,
 Ача-джаба муратланы, къастланы.
 Хар такъыйкъа, баш эркинлик излете,
 Чакъырады тюб этерге кастаны.

Иш сакълайды: мындан ары бардырмай,
 Кюйдюрейик фашист джауну мизамын.
 Ант этгенбиз: бир тамчысын къалдырмай,
 Къайтарыргъа Аьендени тюз къанын!

Келир ол кюн: къанлы джыйын тыпырдар,
 Дерт джетиуден къутулалмаз бир мурдар!

Сют тырнагъым къатхынчы да минг кере
Сайлай эдим сагъышланы теренин.
Джюрегимде чөгюб тургъан бир төре
Даулай эди хар минутну эсебин.

Ол бары да — сынатыргъа тамбла
Летаргия джукъуну сау джылларын,
Джашаууму лентасында къан бла
Джазар ючюн кюн аманны сырларын.

Фашист джаллат джигитлени башларын
Тюрмеледе зорлукъ этиб алырмы?
Негативле болуб тургъан джашларын
Азаб чекген Ата джуртум танырмы?

Таныр, тайса юсюн басхан пелахы —
Пиночетни тартылгъанлай салахы!

164

Къыйын тюлдю саудан ёлюк болургъа, —
Аз тюлдюле ол шексели обурла.
Джашауу джокъ кёб джашаргъа сюеди,
Джашаулугъа уа джашау кюч тиеди.

Кюрешиуден тели болгъан амалсыз
Эскиликде къартаяды замансыз.
Джаратады биреу такъыр джазыуун,
Кюушенеди бузмай, салыб къарыуун.

Бирси, сезиб къоранчыны кёблюгюн,
Ийнакълайды азатлыкъны чёбчюгюн.
Джаханимге тюшген башха зауаллы
Эслемейди тюрленнгенин хауаны.

Саудан шаугъа, тюнден тюшге кёчгенча
Кёчер биреу, бирси — уруш этгенча.

Байласала хунта эшген оноула,
Санларынгы тынч этселе бугъоула,
Сени ючюн чынлы эгет джашаса,
Ич дуньянгы зорлукъ мизам ашаса, —

Керек болмай къаладыла ёт, джюрек:
Сени чынла бурадыла тёгерек,
Эс орнуна ёсген кибик аман ханс,
Джур къылыкъла урадыла хаман харс.

Сен бараса кийикликге тёнгерей,
Джашаудан а къоркъуб, чиркиб башлайса,
Бир-бирледе, тоб сеткагъа киргенлей,
Джер тырнагъан голкиперге ушайса.

Эй, бу хунта салгъанды бир кёб къыйын,
Теблер ючюн адамланы бар сыйын!

166

Термилеме: джарыкъ кюнню кёрюрге,
Зарауатлыкъ къан чабдыргъан кёзлени
Къаратыргъа шам дуньяны тёрюне;

Джетеди деб, бугъоулагъа тёзгеним,
Азатлыкъда тирилрге джашаугъа,
Титирете джазыууму эзгенни;

Алландырыб Пегасымы тюр таугъа,
Ёмюрлюкге халал къуллукъ этерге,
Суйюнюрге керти сыйгъа, махтаугъа, —

Бош сандыракъ. Къайда тюшге джетерге!
Къууанч деген озду мени кёрюрден,
Ол хазырды къара кийиб кетерге!

Балдраджюзге туугъан болур эдим мен —
Джылынырмы джаш джюрегин юшютген?

167

Чалбаш заман зар кюнлени лентасын —
Джашауну бош кадрларын — созады.
Нюзюрюмю тюз кыйылган кьартасын
Зор хунтаны зулму зангы бузады.

Бирча мутхуз, боз кюнлени узуну
Сакълаб, чыдаб кечиниуден кьамайбыз.
Адет болуб джалган сёзге кьозулуу,
Аккыл-теккил умутланы чайнайбыз.

Гёбелекке от жарыкьгьа тартханча,
Сызгырыугьа талпыб кьулакь салабыз.
Таурух кюнню кьууанч тангы атхынчы
Деб, байрамны артха кьоя барабыз.

Ма аллайын, суугьа батыб тебregen
Кьадалады сууда джюзген чёбчюкден.

Халкъла бизни унутдула болурму?
Азатлыкъны джарыкъ бети ёмюрде
Бизге нюрюн тегелмейин къалырма? —
Бу сагъышла талайдыла бир-бирде.

Кёрюнеди: джукълагъанча джер бурху,
Джашау кеси буз тюрсюню алгъанча,
Джаннган таудан тегюлюучю от ырхы,
Джуртну басыб, сууб, къатыб къалгъанча.

Ол джукъу уа — къазауатха урунукъ
Нарт геджебни кюч джыйдыргъан къалкъыуу,
Мыдах отчукъ — деу ёртеннге бурулдукъ
Къыяманы кенгден къакъгъан тылпыуу.

Шош турады, бир бош затча, динамит,
Амма къаллай кюч джыйыбды ол джигит!

Джашау кѳуру сагѳыш бла тѳш болса,
 Эркинлик а — кѳол джетмезлик идеал,
 Кюрешиуден санынг дѳнюб кѳаушалса,
 Ахыр тынгы излетмесе дунья мал, —

Кюрешеди джангыз джанынг тѳзерге:
 Кѳууанч бушуу — бары аны ашауу,
 Ашыгѳады сѳйюнѳрге сезерге —
 Ёмюрлюкдю джанны чексиз джашауу.

Джазыу кеси не кѳадар кѳыт, тар эсе,
 Ол кѳадар бек кѳоркѳутады тас болуу,
 Тѳйюлген сан тирилмезлик сал эсе,
 Джан табады дуньялыкѳдан дам, солуу.

Джан кечинсе, болмай тѳнгек керекли,
 Джалгѳа бериб кѳояр эдик тѳнгекни.

55 нәп.